

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ПРАВА ТА ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ**

До захисту допустити:
Зав. кафедри
«___» _____ 20__ р.

Кваліфікаційна робота
за освітнім ступенем «Магістр»
на тему: «Насильницько-егоїстична (агресивна) злочинність та її види»

Студента економіко-правового
факультету
спеціальності 081 Право
освітнього ступеня «Магістр»
Кумуржи Євгена Ігоровича
Науковий керівник:
Шелухін Микола Леонідович
доктор юридичних наук, професор
кафедри права та публічного
адміністрування
Рецензент:
Щербина Артем Валентинович
суддя Орджонікідзевського
районного суду м. Маріуполя

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою _____
Секретар ЕК _____
«___» _____ 20__ р.

Маріуполь – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНО-КРИМІНАЛЬНІ ЗАСАДИ насильницько-егоїстичної (агресивної) злочинності	6
1.1.Поняття, характеристика, та загальні тенденції розвитку насильницько-егоїстичної (агресивної) злочинності.....	6
1.2.Наукові розробки проблем протидії насильницько-егоїстичної (агресивної) злочинності.....	23
1.3.Трансформація насильницько-егоїстичної (агресивної) злочинності в світі та Україні.....	34
1.4.Порівняльно-статистичний аналіз стану насильницько-егоїстичної (агресивної) злочинності в світі, Україні, Донецькому регіоні та Маріуполі.....	36
Висновки за розділом 1.....	42
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ насильницько-егоїстичної (агресивної) ЗЛОЧИННОСТІ	45
2.1. Поняття і визначення кримінологічної характеристики насильницько-егоїстичної (агресивної) злочинності. Об'єктивні елементи кримінологічної характеристики насильницько-егоїстичної (агресивної) злочинності.....	45
2.2. Суб'єктивні елементи кримінологічної характеристики насильницько-егоїстичної (агресивної) злочинності.....	56
2.3. Комплексні елементи кримінологічної характеристики насильницько-егоїстичної (агресивної) злочинності.....	64
Висновки за розділом 2.....	66
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ПОПЕРЕДЖЕННЯ насильницько-егоїстичної (агресивної) ЗЛОЧИННОСТІ	68
3.1. Система попередження насильницько-егоїстичної (агресивної) злочинності в Україні.....	68
3.2. Загальні, особливі (спеціальні) та індивідуальні запобіжні заходи попередження насильницько-егоїстичної (агресивної) злочинності.....	71
Висновки за розділом 3.....	78
ВИСНОВКИ	79
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	82

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Дослідження злочинності завжди було і продовжує бути одним з найбільш важливих завдань, що покладаються на науку кримінального права та криміналістику. Нажаль, на відміну від більш широкої групи злочинності, а саме насильницької, насильницько-егоїстична злочинність є одним з маловивчених видів злочинності. Це питання не отримало належної уваги ні у працях науковців, ні у кримінальному законодавстві, ні у судовій практиці. Оскільки насильницько-егоїстична злочинність є одним з найбільш суспільно небезпечних її видів, можна сказати, що дослідження насильницько-егоїстичної злочинності є вкрай важливим та необхідним.

Проблемним питанням є те, що через недостатню вивченість цього виду злочинності розроблення системи заходів попередження, запобігання та розслідування насильницько-егоїстичних кримінальних правопорушень є вкрай складним. Для створення ефективних механізмів боротьби з насильницько-егоїстичною злочинністю є необхідним поглиблене дослідження цього виду злочинності з метою встановлення поняття насильницько-егоїстичної злочинності, визначення її ролі в системі злочинності, встановлення особливих елементів складу насильницько-егоїстичних кримінальних правопорушень та визначення особи насильницько-егоїстичного злочинця.

Таким чином, можна підсумувати, що дослідження питання насильницько-егоїстичної (агресивної) злочинності на сьогоднішній день є актуальним.

Аналіз досліджень і публікацій. Науковим підґрунтям для підготовки зазначеної роботи стали наукові праці А.Ф. Зелінського, Ю.М. Антоняна, С. М. Абельцева, А. М. Бабенка, М.І. Бажанова, О. М. Бандурки, В. І. Борисова, С. В. Бородин, І. Г. Богатирьова, А. П. Закалюка, Е. П. Побегайла та інших.

Об'єкт дослідження. Об'єктом дослідження є відносини у сфері насильницько-егоїстичної злочинності як в теорії кримінального права та кримінальної науки, так і на практиці.

Предмет дослідження. Предмет дослідження насильницько-егоїстичної (агресивної) злочинності являє собою значення насильства і егоїзму у злочинності, які у поєднанні формують самостійну категорію кримінальних правопорушень. Також предметом є вивчення суб'єкта цього виду злочинів та місце агресії в його мотивації.

Мета дослідження. Метою дослідження є вивчення та визначення насильницько-егоїстичної (агресивної) злочинності, її характеристика, з ціллю виокремити цей вид злочинності від інших та розробка механізмів боротьби з насильницько-егоїстичними правопорушеннями.

Завдання. Завданнями цього дослідження є:

- Визначити поняття насильницько-егоїстичної (агресивної) злочинності як окремого її виду;
- Встановити суб'єкт насильницько-егоїстичних (агресивних) кримінальних правопорушень;
- Виокремити проблемні питання протидії насильницько-егоїстичним (агресивним) кримінальним правопорушенням;
- Виокремити механізми протидії насильницько-егоїстичним (агресивним) кримінальним правопорушенням.

Методи наукового дослідження. Для дослідження питання насильницько-егоїстичної (агресивної) злочинності, встановлення основних її ознак та розробки механізмів протидії насильницько-егоїстичним кримінальним правопорушенням було застосовано такі методи:

- Метод дедукції (спосіб дослідження, при якому окремі положення логічно виводяться із загальних положень);
- Метод індукції (антонімічний методу дедукції, загальні положення складаються з окремих, приватних);

- Метод порівняння (дозволяє виокремити основні ознаки досліджуваного об'єкта, що вивчається);
- Метод аналізу (використовується в дослідженні окремих складових насильницько-егоїстичної (агресивної) злочинної поведінки у теорії Кримінального права);
- Метод синтезу (дозволяє дослідити усі складові частини насильницько-егоїстичної злочинності як однієї системи).

Наукова новизна отриманих результатів полягає у встановленні цілісного конкретизованого поняття насильницько-егоїстичної (агресивної) злочинності, її кримінологічної характеристики, складу насильницько-егоїстичного кримінального правопорушення, а також у встановленні його суб'єкта.

Практичне значення отриманих результатів. Положення та висновки, отримані в результаті цього дослідження, можуть бути використані з метою більш ефективного попередження, запобігання та розслідування насильницько-егоїстичних кримінальних правопорушень, а також можуть бути використані як основа для подальших наукових робіт у цій сфері.

Апробація дослідження. Основні положення роботи були опубліковані в формі тез доповідей на ІХ Міжнародній науково-практичній конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених «Сучасний розвиток державотворення та правотворення в Україні: проблеми теорії та практики» (м. Маріуполь, 19 травня 2020 р.; тези опубліковані).

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається з вступу, трьох розділів, поділених на дев'ять підрозділів, висновку та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи складає 81 сторінку. Список використаних джерел налічує 77 найменувань і складає 8 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНО-КРИМІНАЛЬНІ ЗАСАДИ НАСИЛЬНИЦЬКО-ЕГОЇСТИЧНОЇ (АГРЕСИВНОЇ) ЗЛОЧИННОСТІ

1.1 Поняття, характеристика, та загальні тенденції розвитку насильницько-егоїстичної (агресивної) злочинності.

Насильницько-егоїстична злочинність як окремий вид злочинності, на жаль, є одною з маловивчених груп кримінальних правопорушень у науці кримінального права. Вчені вказують, що цей вид злочинності є складним комплексним явищем, дослідженню якого потрібно приділяти підвищену увагу, оскільки насильницько-егоїстичні кримінальні правопорушення складають один з найбільш високих рівнів суспільної небезпеки.

Оскільки поняття насильницько-егоїстичної злочинності є комплексним, перед тим, як його встановлювати, слід встановити поняття насильства, егоїзму, та агресії, після чого зіставивши та поєднавши ці поняття, стане можливим виокремити поняття насильницько-егоїстичної (агресивної) злочинності.

Але, перш ніж досліджувати насильницько-егоїстичну злочинність, потрібно зазначити, що насильницько-егоїстична злочинність є приватним, більш вузьким поняттям, а загальним є поняття злочинності в цілому, тому вважаю за необхідне в першу чергу встановити саме поняття злочину та злочинності, і тільки після цього буде доречним виокремлювати поняття насильницько-егоїстичної злочинності.

Встановлюючи поняття злочину, слід звернути увагу на те, що Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22.11.2018 року (набув чинності 01.07.2020 року) було введено поняття «Кримінальне правопорушення», яке поєднує в собі поняття

злочину та поняття кримінального проступку, також введене цим Законом. Таким чином, виходячи з вищенаведеного, встановлюємо, що актуальним загальним поняттям є поняття кримінального правопорушення.

Поняття кримінального правопорушення закріплено Кримінальним кодексом України, а саме статтею 11, яка вказує, що кримінальним правопорушенням є передбачене цим Кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення. Також, цією ж статтею встановлюється, що кримінальним правопорушенням не є дія або бездіяльність, яка хоч формально і містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого цим Кодексом, але через малозначність не становить суспільної небезпеки, тобто не заподіяла і не могла заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі. [1]

Статтею 12 встановлюється, що кримінальні правопорушення поділяються на злочини та кримінальні проступки. Кримінальним проступком є передбачене Кримінальним кодексом України діяння, за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі. [1]

Злочином ж є передбачене Кримінальним кодексом України суспільно небезпечне винне діяння, вчинене суб'єктом кримінального правопорушення, за вчинення якого в залежності від тяжкості передбачені такі покарання:

- за вчинення нетяжкого злочину передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше п'яти років;
- за вчинення тяжкого злочину передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше двадцяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше десяти років;

- за вчинення особливо тяжкого злочину передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі понад двадцять п'ять тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, позбавлення волі на строк понад десять років або довічного позбавлення волі.

Досліджуючи поняття кримінального правопорушення, слід також звернути увагу на статтю 2 Кримінального кодексу України, а саме на частину першу, яка вказує, що підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад кримінального правопорушення, передбаченого цим Кодексом. [1] Важливе значення для дослідження має поняття «склад кримінального правопорушення», чіткого визначення якого Кримінальний кодекс не надає, але більшість науковців визначає поняття складу кримінального правопорушення як сукупність установлених законом об'єктивних і суб'єктивних ознак, притаманних даному, конкретному кримінальному правопорушенню, описаному в диспозиції Особливої частини Кримінального кодексу України.

Слід загострити увагу на тому, що ознаки складу кримінального правопорушення можуть встановлюватися тільки Кримінальним кодексом України, ні в якому іншому законодавчому акті його ознаки не містяться (крім випадків, визначених кримінальним законом у нормах з бланкетними диспозиціями, наприклад, стаття 286 Кримінального кодексу України посилається на правила безпеки дорожнього руху, які затверджуються постановою Кабінету Міністрів України). Також, вкрай важливим є те, що склад кримінального правопорушення завжди складається з повної сукупності його ознак. Неповність або відсутність хоча б однієї з ознак, передбачених законом для певного кримінального правопорушення буде означати відсутність цього кримінального правопорушення.

Склад кримінального правопорушення містить у собі чотири елементи:

- Об'єкт кримінального правопорушення - це ті ознаки, які характеризують правопорушення з боку спрямованості на заподіяння шкоди в сфері суспільних відносин, що охороняються Кримінальним кодексом України. Обов'язковою його ознакою є саме суспільні відносини, що зазнали посягання. Факультативними ознаками можуть бути, додатковий об'єкт, факультативний об'єкт, предмет правопорушення, потерпілий;
- Об'єктивна сторона кримінального правопорушення - ознаки, що характеризують зовнішній прояв злочину, зміни в суспільстві, які приводять до скоєння правопорушення, а також саме діяння злочину. Обов'язковими ознаками є суспільно небезпечне діяння, суспільно небезпечні наслідки, причинний зв'язок (об'єктивно існуючий зв'язок між діянням та суспільно небезпечними наслідками). Факультативними ознаками об'єктивної сторони кримінального правопорушення є місто, час, обставини, знаряддя правопорушення, засіб скоєння.
- Суб'єкт кримінального правопорушення - це фізична осудна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у віці, з якого відповідно до Кримінального кодексу України може наставати кримінальна відповідальність. Обов'язковими ознаками є те, що особа має бути саме фізичною, а не юридичною, також особа має бути осудною та такою, що досягла віку кримінальної відповідальності. Факультативною ознакою є наявність спеціального суб'єкту.
- Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення - це ознаки, які характеризують кримінальне правопорушення з його внутрішнього боку; внутрішнє психічне ставлення особи до здійснюваного нею суспільно небезпечного діяння. Обов'язковими ознаками є вина, яка може виступати як умисел або необережність. Факультативними ознаками є мотив та ціль.

Що стосовно поняття злочинності, то першими його почали вживати Е. Феррі (1881 р.), Г. Тард (1886 р.), А. Лакассань (1886 р.), Ф. Ліст (1889 р.), П. Лафарг (1890), Д. Дриль (1895 р.), А. Принс (1896 р.), Е. Дюркгейм (1900 р.), Н. Коляяні (1903 р.), М. Гернет (1905-1906 рр.), Г. Ашаффенбург (1906 р.), В. Бонгер (1906 р.), В. Бехтерев (1909 р.), Я. Етінгер (1909 р.), Х. Чаріхов (1910 р.). [2, с.128]

За радянських часів кримінологічна наука України знаходилась в кризовому стані, але у 60-х роках ХХ століття почала свій активний розвиток. У той ж час науковці почали більш активно займатися визначенням поняття злочинності, але більша частина науковців визначала це поняття у вузькому, статистичному сенсі, не розкриваючи ні сутності, ні змісту цього явища. Злочинністю у той час визнавалась сукупність злочинів, які було вчинено на певній території за певний проміжок часу. [3, с.25] Зазначимо, що вже тоді існували сумніви щодо коректності статистичного, досить вузького підходу до визначення злочинності. Наприклад, А.А. Герцензон у своєму підручнику з кримінології під злочинністю розумів сукупність злочинів, які було скоєно у певний період часу в даному суспільстві, але, зазначав науковець, ця сукупність, не є лише простою сумою цих злочинів. [4, с.55] У наступних виданнях того самого підручника поняття злочинності уточнювалось тим, що під злочинністю слід розуміти «збірне поняття», «класово обумовлене явище, що є історично перехідним та соціальним, що проявляється в формі сукупності діянь, які було визнано суспільно небезпечними та такими, які в даному суспільстві підлягають кримінальному покаранню в даний період часу», [5, с.96-98] але, нажаль, таке визначення також повністю не розкривало змісту та сутності злочинності. Воно залишалось статистичним за своєю сутністю, хоч і стало ширшим та актуальнішим. Крім цього, таке визначення злочинності не відображало відношення до детермінант злочинних проявів.

Нове визначення злочинності спробувала створити Н.Ф. Кузнецова у 1969 році, визначивши її як «відносно масове, історично мінливе соціальне, що має кримінально-правовий характер, явище класового суспільства, яке складається з усієї сукупності злочинів, вчинених у певній державі у певний період часу». [6, с.173] Таке визначення можна позначити як сумнівне, оскільки сутність злочинності знов не було розкрито, оскільки хоч і вдалось уникнути статистичного підходу, проте був заснований один з найбільш довготривалих кримінологічних міфів про те, що злочинність є тимчасовою, тим самим радянську кримінологію було спрямовано на самоліквідацію: оскільки, якщо злочинність є тимчасовим явищем, то вона зникне, а якщо зникне злочинність, зникне й кримінологія.

Пізніше визначення злочинності продовжувало базуватися на кількісному аспекті цього явища, але кримінологи СРСР розуміли недоліки цього підходу, тому і намагалися підсилити його додатковими характеристиками. Зокрема, стверджувалося, що злочинністю є не проста арифметична сума злочинів, а «цілісна сукупність множинності злочинів», їх «органічна сукупність», «якісно різна за своїм змістом єдність» злочинів, «система злочинів як первинних елементів злочинності», «відносно незалежна динамічна, імовірнісна система», «не тільки сукупність окремих суспільно небезпечних діянь, але й соціальний процес, який підкоряється загальним законам розвитку соціальних явищ», «сукупність не окремих злочинів, а середніх величин, які демонструють стійкість при стабільності соціальної системи» тощо. [7, с.34-35]

У 1985 році це визначення оновилося за допомогою додавання деяких термінологічних доповнень, і було сформульоване одним із класиків радянської кримінології - академіком АН СРСР В.М. Кудрявцевим. На його погляд, злочинністю є «класово обумовлене, історично перехідне, мінливе, соціально-правове явище антагоністичного характеру, що включає сукупність усіх злочинів, вчинених в даному суспільстві, в даний період, які

характеризуються кількісними (динаміка, стан) і якісними (структура, характер) показниками». [8, с.138] Бачення злочинності, що зазначене вище, відтворено в багатьох подальших публікаціях як теоретичного, так і навчально-методичного характеру з незначними редакційними відмінностями. [9; 10; 11; 12; 13; 14; 15] Воно стало основою погляду на поняття злочинності для абсолютної більшості радянських кримінологів.

З початку 80-х років ХХ століття створювалися й відмінні від офіційної версії визначення поняття злочинності. Наприклад, у своєму «Курсі лекцій з кримінології» відомий український науковець, кримінолог А.Ф. Зелінський розглядає злочинність як масовий прояв деструктивності в поведінці людей, що виражається як система діянь, що передбачені кримінальним законодавством, які було вчинено на даній території або серед членів певних соціальних груп протягом деякого періоду часу, наприклад, року чи його частини [16]. Отже, у цьому визначенні злочинності науковець робить акцент на її психологічному аспекті, злочинність розглядається як прояв масової поведінки людей. Також вкрай важливим є те, що автор вказує саме не на сукупність проявів злочинності, а на їх системність. Одним із свідчень системності злочинності є така її властивість, як стійкість, що проявляється як можливість явища протистояти чинникам, які направляються на її знищення. Отже, зробимо висновок, що таким визначенням злочинності було зроблено спробу сформулювати сутнісне її поняття, а не статистичне. Подібним чином це поняття визначає А.П. Закалюк, який вказує на те, що під злочинністю слід розуміти соціальну або кримінальну активність, «феномен суспільного життя у виді неприйнятною та небезпечною для суспільства масовою, відносно стійкою, різнообумовленою кримінальною активністю частини членів цього суспільства». Необхідним вважаємо зазначити, що для визначення цього поняття науковець уникає використання таких термінів, як «явище» і «система», а вказує, що злочинність - це «феномен суспільного життя». [2, с.139]

На думку ж В.М. Дрьоміна злочинністю є «поширена соціальна активність, різновид масової практики людей, що проявляється в деструктивній поведінці (діяльності, вчинках), яка передбачає кримінальну відповідальність згідно з чинним на даній території і в даний час законодавством». [17, с.81]

Слід звернути увагу, що у наведених вище визначеннях деякі положення можуть викликати сумніви, наприклад: ствердження того, що злочинність являє собою винятково соціальну активність; також сумнівним є те, що прояви такої деструктивної поведінки завжди передбачають відповідну кримінальну відповідальність. На противагу висловленим позиціям можемо зауважити наступне. По-перше - злочинність може проявляти себе не тільки у формі активності, але і як бездіяльність; по-друге - механізмами реагування на злочинні прояви можуть бути не тільки відповідні форми кримінальної відповідальності, а й інші засоби кримінально-правового характеру; третє - вчинення злочинного діяння не буде завжди мати наслідки у вигляді кримінально-правової реакції з боку держави, оскільки їх частина залишається латентною.

У сучасній кримінологічній науці висловлюються думки стосовно того, що злочинність є внутрішньою схильністю індивіда до вчинення злочину, отже, під злочинністю потрібно розуміти властивість людини, соціального інституту, суспільства, окремої країни, глобального суспільства відтворювати безліч небезпечних діянь для оточення, що знаходить відображення у взаємозв'язку злочинів та їх причин, піддається кількісній інтерпретації та зумовлює введення кримінально-правових заборон. [18, с.134-135]

Слід зауважити, що спроби визначення змісту та сутності злочинності за допомогою наголосу на природній схильності особи до деструктивності, яка виражається як вчинення злочину потенційно є перспективним. Але при цьому дуже важливо враховувати те, що внутрішня схильність до вчинення

кримінального правопорушення не є тотожною його вчиненню. Вказані вище явища і відповідні терміни співвідносяться як явище та його властивість. При визначенні злочинності не слід обмежуватись лише вказівкою на певні властивості явища. Доцільно висвітлювати сутність і зміст самого явища, що має такі властивості. [19]

Систематизуючи вищенаведені поняття явища злочинності, які запропоновані вітчизняними науковцями, можна зробити висновок, що на сьогодні вони, на жаль, вже є досить застарілими. Вони відображають тільки окремі ознаки цього досить складного комплексного явища, а також містять у собі думку щодо можливості повного подолання злочинності. Вважаємо, що злочинність є однією з властивостей суспільства, яку неможливо викоринити, але можливо стримувати на соціально прийнятному рівні. Явище злочинності постійно змінюється та розвивається, проявляється в нових формах з плином часу, розвитком суспільства та науково-технічного прогресу.

Враховуючи вищенаведене, можна визначити злочинність як невід'ємну від суспільства, відносно масову внутрішню та зовнішню обумовлену схильність суб'єктів та їх спільнот до деструктивності, що виражається у формі кримінальних правопорушень, які піддаються кількісній та якісній інтерпретації.

Досліджуючи поняття насильства зазначимо, що його можна розуміти як у більш широкому, філософському сенсі, так і у вузькому, розглядаючи поняття насильства як кримінально-правове явище. У широкому розумінні поняття насильства досліджувалося ще з давніх часів багатьма філософами, серед яких Платон, Фома Аквінський, Гегель, Ніцше, Л. М. Толстой, І. Кант, К. Маркс та іншими. Більшість сучасних джерел посилаються на визначення, яке закріплено Всесвітньою організацією охорони здоров'я, яка визначає насильство як «навмисне застосування фізичної сили або влади, дійсне або у вигляді загрози, спрямоване проти себе, проти іншої особи, групи осіб або громади, результатом якого є (чи є високий ступінь ймовірності цього)

тілесні ушкодження, смерть, психологічна травма, відхилення в розвитку або різного роду збиток». Всесвітня організація охорони здоров'я також вказує, що причини насильства можуть бути у деякій мірі бути зумовленими біологічними та іншими факторами, які можуть дати підстави стверджувати про певну схильність деяких осіб до агресії, однак найчастіше вказані фактори взаємодіють з деякими сімейними, суспільними, культурними та іншими факторами зовнішнього характеру і таким чином, потенційно створюють ситуацію, в якій може виникати насильство. [20]

Розглядаючи насильство у кримінальному праві слід зазначити, що це поняття не закріплено законодавцем, а науковці не можуть встановити єдине визначення поняття насильства. Так, Р.Д. Шарапов вказує, що насильство в кримінальному праві є злочинним посяганням на особисту безпеку людини у виді умисного неправомірного заподіяння фізичної чи психічної шкоди потерпілому проти його волі шляхом фізичного чи психічного впливу на організм людини.

Спірним у цьому визначенні насильства є віднесення до об'єкта насильства тільки людини. Наприклад, Кримінальним кодексом України, а саме статтею 299 передбачається жорстоке поводження з тваринами, що відносяться до хребетних, у тому числі безпритульними тваринами, що вчинене умисно... [1] Таким чином, можна зробити висновок, що визначення поняття насильства, яке пропонує Р.Д. Шарапов, не є вичерпним, хоча й є необхідним зауважити, що переважна більшість науковців розглядає насилля саме як завдання шкоди людині.

Більш широке та точне кримінологічне визначення насильства дає Ю.М. Антонян. Науковець розглядає насильство як фізичний чи психічний вплив на кого-небудь, нанесення йому шкоди заради власних інтересів або такий вплив, при якому можливе нанесення шкоди ігнорується. У цьому визначенні слід звернути увагу на мотивацію, а саме на нанесення шкоди заради власних інтересів. Таким чином, необережні кримінальні

правопорушення, що пов'язані із заподіянням шкоди життю або здоров'ю (наприклад, заподіяння смерті з необережності) не слід відносити до насильницьких. Незважаючи на заподіяння шкоди, в них відсутня особиста зацікавленість особи в її заподіянні потерпілому, а значить, не може мати місця і насильство. В даному випадку кримінальна відповідальність встановлюється в зв'язку з винним зневажливим ставленням особи до встановлених норм, яке призвело до суспільно небезпечних наслідків. Також слід зазначити, що злочинним є тільки те насильство, що скоєно проти волі потерпілого.

Слід звернути увагу також і на те, що Ю.М. Антонян своїм визначенням встановлює, що шляхом бездіяльності також можливо навмисне заподіяти фізичну або психічну шкоду потерпілому. Так, умисне ненадання медичним працівником допомоги хворому з метою настання його смерті (наприклад, невиконання обов'язкових дій для підтримки життя хворого, що перебуває в реанімації) слід вважати насильницьким кримінальним правопорушенням.

З формального боку, у кримінально-правовому розумінні, насильство може проявлятися як:

- окремий злочинний прояв (наприклад, умисне вбивство, умисне тілесне ушкодження, зґвалтування і т. ін.);
- один із можливих способів скоєння злочину (наприклад, напад з метою заволодіння чужим майном (розбій), відкрите викрадення чужого майна (насильницький грабіж) і таке інше);
- як конструктивна ознака складу злочину, зокрема кваліфікованого виду (наприклад, перешкоджання вільному здійсненню громадянином свого виборчого права або права брати участь у референдумі, поєднані із застосуванням насильства (ч. 2 ст. 157 КК України), незаконне позбавлення волі людини, що супроводжувалося заподіянням фізичних страждань (ч. 2 ст. 146 КК України) тощо [77].

Поняття егоїзму ж є досить чітко визначеним, відрізняються лише підходи ставлення до нього. Егоїзм визначають як поведінку, що обумовлена прагненням людини лише до власної вигоди та користі. Зазначу, що особа усе одно може допомагати іншим, але тільки у тому випадку, якщо це приносить користь особисто їй. Егоїзм виражається в таких формах:

- Етичний егоїзм, який стверджує, що особи мають робити те, що знаходиться в їх власних інтересах;
- Психологічний егоїзм - доктрина, яка стверджує, що особи завжди мотивовані своїми інтересами;
- Раціональний егоїзм - переконання, що є розумним діяти у власних інтересах, що для кожної особи власні інтереси є пріоритетними.

Зігмунд Фрейд вважав, що егоїзм закладений в людині природою. При цьому він розширював поняття егоїзму, маючи на увазі під ним абсолютно буденне прагнення кожного індивіда задовольнити свої природні потреби, властиве будь-якій тварині. Психоаналітик стверджував, що найбільш егоїстичними є маленькі діти, бо практично все їх життя присвячене їх власному "Я" і задоволенню власних потреб. Діти відчайдушно бажають, щоб їх інтенсивні бажання були неодмінно задоволені, а крім того, на думку Фрейда, спочатку у дітей формується прихильність до близьких людей тільки через егоїстичні мотиви, тому що саме вони найбільш повно задовольняють його потреби.

Відношення до егоїзму в суспільстві є різним, але зазначимо, що вважаємо об'єктивною думку Зігмунда Фрейда і погоджуємося з нею, якщо розглядати егоїзм саме з раціональної точки зору. Так, для особи власні інтереси мають бути пріоритетними, але вони не мають суперечити загальносуспільним нормам. Видатний німецький філософ Іммануїл Кант зазначав, що свобода розмахувати руками закінчується біля кінчика носа іншої людини, і цей вираз має бути однією з засад розвиненого суспільства.

Агресія у широкому сенсі являє собою інстинктивну індивідуальну фізичну або вербальну деструктивну поведінку особи, що суперечить нормам співіснування людей, що завдає шкоди об'єктам нападу та приносить фізичний чи моральний збиток або викликає психологічний дискомфорт. Слід також відрізнити поняття агресії від поняття агресивності, оскільки агресивністю є риса характеру, що виражається у ворожому ставленні особи до навколишнього середовища, а агресією є зовнішній прояв такого ставлення. Також зазначимо, що агресивними можуть називатися такі дії і таке ставлення особи, яке хоч і має ознаки ворожості, але не викликається якимось об'єктивними причинами та не виправдовується тими обставинами, що склалися або будь-якими міркуваннями морального або юридичного характеру, зокрема - необхідністю самооборони або захисту інших.

Розглядаючи агресію з боку криміналістики звернемо увагу на погляди численних вчених, якими досліджувалось це питання. Наприклад, один з видатних вітчизняних кримінологів А.П. Закалюк під агресивністю розглядає індивідуально-психологічну рису в структурі особи злочинця, а насильство, на думку вченого, є проявом агресії. [3, с. 35] Інший кримінолог, Ю.М. Антонян, наприклад, під агресією розуміє поведінку, що проявляється в демонстрації сили, погрозі цю силу застосувати або у використанні цієї сили у напрямку окремої особи чи їх групи. На його думку рисою особи є агресивність, а агресія є проявом такої агресивності. Інший ж науковець, А.О. Реан розглядає агресію як будь які дії, якими спричиняється або може спричинитись шкоду іншій особі чи групі осіб. На його думку агресивністю є властивість особи, що виражається як готовність до агресії. Х. Дельгадо, у той ж час, бачить агресивність особи як поведінкову реакцію, характерною ознакою для якої є застосування сили, яке має метою нанесення ушкоджень особам або предметам. Один з видатних німецьких психологів Х.Хекхаузен розглядає агресію як поведінку, що є специфічно орієнтованою та спрямованою на те, щоб усунути або подолати все те, що загрожує фізичній

та/або психічній цілісності живого організму. Інший ж дослідник, соціопсихолог Е. Фромм, розділяючи феномен агресії, виділяє доброякісну агресію, що спрямовується на збереження життя та передається людині генетично, та таку, яка виражається у формі наміру особи до абсолютного домінування та володарювання над іншою живою істотою і бажання руйнувати, тобто злоякісну. О.Р. Ратінов, наприклад, під агресивністю розуміє властивість особи як індивіда, що є часткою суспільства, а агресію як прояв такої агресивності, що виражається як форма деструктивних дій, що мають мету нанести шкоду тій чи іншій особі. Такі вчені, як Т.В. Алексєєва і Н.І. Ковальчишина стверджують, що агресією є індивідуальна мотивована поведінка деструктивного характеру, яка йде всупереч заведеним правилам і нормам функціонування осіб у соціумі, яка завдає моральної, фізичної, матеріальної або психологічної шкоди іншим особам.

Таким чином, можна знову прийти до висновку, що поняття агресії та агресивності не є тотожними. Агресивність визначається як природна властивість, що властива людині генетично, як індивідуально-особистісна риса, а агресія є проявом агресивності.

Кримінальний кодекс України в якості обставин, що виключають злочинність діяння, визначає: необхідну оборону (ст.36 Кримінального кодексу України); уявну оборону (ст.37 Кримінального кодексу України); затримання особи, що вчинила злочин (ст.38 Кримінального кодексу України); крайню необхідність (ст.39 Кримінального кодексу України); фізичний або психічний примус (ст.40 Кримінального кодексу України); виконання наказу або розпорядження (ст.41 Кримінального кодексу України); діяння пов'язане з ризиком (ст.42 Кримінального кодексу України); виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст.43 Кримінального кодексу України). Умовою, що виключає злочинність діянь, вчинених при

вищезазначених обставинах, є наявність чітко вказаних законодавцем критеріїв, які в своїй сукупності визначають їх правомірність. [21]

Слід зазначити, що агресія, яка має ознаки деструктивної дії, може бути суспільно корисним і вибачальним проявом агресивності, наприклад, у разі правомірного заподіяння шкоди, яке було вчинено з метою захисту охоронюваних законом прав та інтересів особи, що захищається, або у випадку необхідної оборони. Таким чином, ця агресія становиться захисною, спрямованою на забезпечення потреби в самозбереженні від суспільно небезпечного посягання, а значить така агресія набуває нормативного характеру.

Підсумувавши вищенаведену інформацію, можна зробити висновок, що кримінальною агресією є протиправна поведінка, яка спрямована на умисне заподіяння фізичної, матеріальної, моральної шкоди іншій особі або живій істоті. У деяких випадках агресія може бути пов'язана з правомірним заподіянням шкоди, що робить її правомірною, оскільки немає умисного наміру спричинити шкоду, а агресія застосовується з метою захисту суспільних інтересів.

Отже, поєднавши вищенаведені поняття, можемо визначити поняття насильницько-егоїстичної (агресивної) злочинності. Насильницько-егоїстична (агресивна) злочинність є комплексною групою кримінальних правопорушень, які вчинюються суб'єктами кримінальних правопорушень з метою заподіяння фізичної, моральної та/або матеріальної шкоди іншим особам чи живим істотам, що може поєднуватися з задоволенням своїх потреб. Вкрай важливим для розуміння феномену цього виду злочинності є те, що саме заподіяння шкоди є основною мотивацією суб'єкта, оскільки насильство може слугувати лише інструментом для досягнення, наприклад, корисливих цілей. Так, статтею 187 Кримінального кодексу України вказується визначення розбою, яке свідчить, що воно являє собою напад, поєднаний з насильством, небезпечним для життя чи здоров'я особи, яка

зазнала нападу (або з погрозою застосування такого насильства), але метою розбою є корисливий мотив - заволодіння чужим майном. Таким чином, кримінальне правопорушення, передбачене статтею 187 Кримінального кодексу України, слід відносити до насильницько-корисливої групи кримінальних правопорушень. Слід зазначити, що деякі кримінальні правопорушення, за загальними ознаками, можна відносити і до насильницько-егоїстичної, і до насильницько-корисливої групи кримінальних правопорушень. Так, незаконне позбавлення волі або викрадення людини (передбачене статтею 146 Кримінального кодексу України), якщо воно скоєне з корисливою мотивацією, буде коректним віднести до насильницько-корисливої групи, але якщо мотивом скоєння цього кримінального правопорушення є саме завдання шкоди особі, чи то моральної, матеріальної чи фізичної - незаконне позбавлення волі або викрадення людини може вважатися насильницько-егоїстичним кримінальним правопорушенням.

Таким чином, до насильницько-егоїстичних (агресивних) кримінальних правопорушень можуть відноситися:

- умисне вбивство (стаття 115 Кримінального кодексу України);
- умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання(стаття 116 Кримінального кодексу України);
- умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини (стаття 117 Кримінального кодексу України);
- доведення до самогубства (стаття 120 Кримінального кодексу України);
- умисне тяжке тілесне ушкодження (стаття 121 Кримінального кодексу України);
- умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження (стаття 122 Кримінального кодексу України);
- умисне тяжке тілесне ушкодження, заподіяне у стані сильного душевного хвилювання (стаття 123 Кримінального кодексу України);

- умисне легке тілесне ушкодження (стаття 125 Кримінального кодексу України);
- побої і мордування (стаття 126 Кримінального кодексу України);
- домашнє насильство (стаття 126-1 Кримінального кодексу України);
- катування (стаття 127 Кримінального кодексу України);
- погроза вбивством (стаття 129 Кримінального кодексу України);
- зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби (стаття 130 Кримінального кодексу України);
- зараження венеричною хворобою (стаття 133 Кримінального кодексу України);
- залишення в небезпеці (стаття 135 Кримінального кодексу України);
- ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані (стаття 136 Кримінального кодексу України);
- ненадання допомоги хворому медичним працівником (стаття 139 Кримінального кодексу України);
- незаконне позбавлення волі або викрадення людини (стаття 146 Кримінального кодексу України);
- зґвалтування (стаття 152 Кримінального кодексу України);
- сексуальне насильство (стаття 153 Кримінального кодексу України);
- жорстоке поводження з тваринами (стаття 299 Кримінального кодексу України);

Слід знов наголосити, що насильницько-егоїстичними (агресивними) кримінальними правопорушеннями будуть вважатися тільки такі діяння, які скоєно з метою заподіяння фізичної, моральної та/або матеріальної шкоди іншим особам чи живим істотам.

1.2 Наукові розробки проблем протидії насильницько-егоїстичної (агресивної) злочинності.

Питанню наукової розробки проблем протидії злочинності завжди приділяється підвищена увага через високу суспільну небезпеку кримінальних правопорушень. Але, нажаль, через новизну та недостатню вивченість поняття насильницько-егоїстичної злочинності, науковцями не було розроблено достатньої кількості механізмів протидії саме цьому виду кримінальних правопорушень. Тому, у даному випадку, раціональним вважаю розглядати наукові розробки проблем протидії насильницько-егоїстичної (агресивної) злочинності шляхом дослідження механізмів протидії насильницьким кримінальним правопорушенням і виокремленню з них елементів, пов'язаних саме з агресивною мотивацією.

Розроблення системи заходів попередження, запобігання та розслідування злочинності є одним з основних завдань науки кримінального права та криміналістичної науки. Необхідно зазначити, що проблемі протидії насильницькій злочинності присвятили свої праці такі науковці, як О.М. Джужа, В.В. Голіна, А.П. Закалюк, О.М. Литвинов, В.І. Шакур та інші фахівці.

Сучасні погляди на концепцію запобігання злочинності зародились на початку 1960-х років. Саме тоді з'являлись перші наукові уявлення про механізми запобігання злочинності як сукупність заходів, що спрямовані на її подолання. [22, с. 64] Водночас в кримінологічній науці починає посилюватись позиція тих вчених, котрі під сукупністю таких заходів розуміють специфічну діяльність державних та громадських організацій. Однак, на формулювання основних положень теорії запобігання злочинності знадобилось більше двадцяти років, що дозволяє стверджувати, що погляди вчених на поняття «запобігання злочинності» є досить єдиними, і це поняття,

якщо поєднати ці погляди, обов'язково повинно містити в собі наступні напрями:

- запобігання злочинності являє собою відокремлений вид людської діяльності, виникнення якого пов'язано з усвідомленням необхідності організованого захисту суспільства від злочинних посягань;
- запобігання злочинності здійснюється двома основними способами: впливом на сферу суспільного буття і впливом на сферу суспільної свідомості. Кожному з цих способів відповідає певна сукупність видів і рівнів діяльності по запобіганню;
- запобігання злочинності сьогодні є соціальною функцією, спрямованою, з одного боку, на усунення причин і умов злочинності, з другого — на відвернення і нейтралізацію самих факторів суспільно небезпечних діянь. [23, с. 102]

Спеціальна кримінологічна література та нормативні акти стосовно до злочинності і до конкретних кримінальних правопорушень використовують такі терміни, як: «запобігання», «профілактика», «превенція». Деякі науковці прагнуть розмежувати значення цих термінів, шляхом пов'язання їх з різними рівнями, напрямками і видами цієї діяльності. [24, с. 8]

Теорія, практика і наука розвитку суспільства вказує на те, що проблему боротьби з кримінальними правопорушеннями неможливо вирішити, якщо абстрагуватися від системи суспільних відносин, від суспільства, в якому особа живе і діє та за законами якого формується спосіб її життєдіяльності. Це особливо важливо враховувати зараз, оскільки динамізм суспільного життя ускладнюється, відбувається диференціація соціальних зв'язків та відносин і це, безумовно, впливає як на зміну об'єктів профілактики, так і на її методи. У наш час профілактика кримінальних правопорушень набуває властивостей своєрідного загальносоціального регулятора суспільних відносин. Це пов'язано насамперед з тим, що суспільне життя послідовно демократизується, а частка рішень, які люди

свідомо приймають на основі вірно усвідомлених суспільних та особистих інтересів. Однак часто існують такі протиріччя між особами, особистістю і суспільством, які протистоять суспільному розвитку. Зазначимо, що подолання таких негативних соціальних явищ є вкрай складним без профілактики в цілому і загальносоціальних її заходів зокрема, тому послідовне здійснення заходів загальносоціального характеру сприяє утворенню в суспільстві такої атмосфери, яка може ускладнювати вчинення кримінальних правопорушень та формування їх мотивації за сприятливих обставин. Будучи частиною складної та багатогранної системи профілактики, до загальносоціальних заходів запобігання злочинності можна віднести майже всі соціально-економічні перетворення суспільства на сучасному етапі. Кардинальне перетворення господарчого механізму, перехід до різноманітності форм власності, формування ринкових відносин як основи економіки, яка є ефективною та орієнтується на особу, стимулювання ділової активності та ініціативи осіб, їх зацікавленості в праці та її результатах, забезпечення соціальної і правової захищеності різних верств населення в кінцевому результаті створює, не зважаючи на суттєві «витрати» в ході реформ, вкрай сприятливі умови для обмеження, нейтралізації та ліквідації криміногенних факторів, які лежать в основі вчинення цілого ряду насильницьких протиправних дій. [25, с. 53]

Одним з провідних напрямків профілактичної і кримінальної політики є боротьба з насильницькими кримінальними правопорушеннями. Слід зазначити, що в Україні була створена й суттєво розроблена і визнана зарубіжними фахівцями система заходів боротьби з даною категорією кримінальних правопорушень. Її концепція передбачає цілу систему цілей, задач, масштабів та етапів профілактичної діяльності, їх інформаційного, правового, ресурсного, методичного та організаційного забезпечення на основі спеціалізації в рамках єдиної системи запобігання кримінальним правопорушенням і злочинності в країні. [26, с. 20]

Звичайно, нажаль, не всі проблемні питання боротьби з насильницькою злочинністю належною мірою досліджені і тим більше вирішені на практиці. Але можна стверджувати, що система профілактики насильницьких кримінальних правопорушень протягом довгого часу функціонує, не зважаючи на ствердження деяких публіцистів, досить ефективно, та стримує насильницьку злочинність на нижчому рівні, ніж той, на якому злочинність через соціальну ситуацію могла б знаходитися.

Система профілактики насильницьких кримінальних правопорушень для розвитку у сучасних умовах обов'язково повинна враховувати вже наявний позитивний досвід і нові вимоги суспільства у тому числі. Вона має характеризуватися:

- чіткою понятійною і концептуальною характеристикою цього виду злочинності і боротьби з нею;
- наявністю відомостей про реальний стан і тенденції насильницької злочинності та її правовими оцінками;
- поєднанням суспільних начал з державними силами, ресурсами у профілактичній діяльності;
- великою правовою базою;
- наявністю розподілу функцій між окремими суб'єктами профілактичної діяльності з метою протидії дублюванню.

Загальносоціальною основою боротьби з насильницькою злочинністю та найбільш ефективного обмеження можливостей для її відтворення і функціонування є подолання кризових явищ у країні: в економіці, політиці, суспільній ідеології і психології, соціальної сфері, правоохоронної діяльності. Виходячи з вищенаведеного, представляються перспективними профілактичні заходи, такі як:

- ослаблення, усунення, або нейтралізація детермінантів;

- провадження належних організаційно-управлінських заходів, що направлені на запобігання кримінальним правопорушенням;
- обмеження чи усунення криміногенних факторів шляхом формування в суспільстві та в його членах моральної позиції, що орієнтується на загальнолюдські цінності;
- встановлення контролю та нагляду за діяльністю тих засобів масової інформації, що фактично пропогандують злочинний спосіб життя, у супереч міжнародно-правовим зобов'язанням України;
- неприпустимість у суспільстві таких факторів, як національна ворожнеча, соціальна нетерпимість, масові репресії та інших, що є неприйнятними та негативними для суспільного розвитку
- встановлення співробітництва між державами у інформаційно-методичній сфері;
- вдосконалення правових методів профілактики насильницької злочинності.

Що стосовно спеціально-кримінологічних заходів профілактики, слід зазначити, що на відміну від загальносоціальних, які спрямовані на створення такої атмосфери в суспільстві, яка робить більш складним скоєння кримінальних правопорушень, спеціально-кримінологічні профілактичні заходи зумовлені наявністю самої злочинності, її характером і станом діючих криміногенних чинників. Саме ця цілеспрямованість і спеціальне призначення для боротьби з злочинністю і відрізняють спеціально-кримінологічні заходи від заходів загальносоціальної профілактики.

Але слід звернути увагу на те, що спеціально-кримінологічні заходи профілактики є пов'язаними з загальносоціальними, вони є взаємозалежними. Загальносоціальні заходи запобігання кримінальним правопорушенням будуть ефективними у тому випадку, коли вони доповнюються і спеціально-кримінологічними заходами, що є цілеспрямованими на ослаблення, усунення, та нейтралізацію криміногенних

чинників, на виправлення суб'єктів, які можуть скоїти або вже скоїли кримінальні правопорушення. Загальносоціальні заходи, у свою чергу, створюють базові передумови, що сприяють здійсненню спеціально-кримінологічних профілактичних заходів.

До основних напрямків спеціально-кримінологічної профілактики насильницьких кримінальних правопорушень можна віднести:

1. Використання кримінально-правових заходів так званої «подвійної превенції» для своєчасного реагування на погрози убивством, тяжкими тілесними ушкодженнями, на готування до вчинення насильницьких кримінальних правопорушень, залучення неповнолітніх у злочинну діяльність і т.д.

Мова йде про кримінально-правове запобігання кримінальним правопорушенням, яке представляє складову частину діяльності органів внутрішніх справ (служб і підрозділів, окремих співробітників), що здійснюють профілактичну роботу при виконанні своїх оперативно-службових функцій. Особливостями цієї діяльності є, по-перше, застосування самого значимого засобу державно-правового примуса — кримінального права, по-друге, специфічність профілактичного впливу кримінально-правових норм. Основними формами профілактичного впливу даних норм є: загроза застосування санкцій за діяння, заборонені кримінально-правовою нормою (загальна превенція), притягнення до відповідальності за кримінальне правопорушення, що не представляє великої суспільної небезпеки, і надання тим самим профілактичного впливу, а іноді і позбавлення фізичної можливості вчинення більш тяжкого кримінального правопорушення (спеціальна превенція), що, у свою чергу, має два аспекти (виключення можливості вчинити аналогічні й інші триваючі злочинні діяння і запобігання більш тяжким злочинним наслідкам. [27, с. 204]

2. Послідовна і наступальна боротьба з пияцтвом і наркоманією. Відомо, що пияцтво і наркоманія в даний час - сама масова форма негативної

соціальної поведінки, яка наносить велику шкоду сім'ї і виробництву, суспільству і державі. Ці негативні явища з неминучістю ведуть до зниження почуття відповідальності перед суспільством і нерідко є своєрідним каталізатором різного роду кримінальних правопорушень. Статистика свідчить, що більше половини (63-67%) найбільш тяжких насильницьких кримінальних правопорушень (вбивства, тілесні ушкодження різної тяжкості, зґвалтування) вчиняються в стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння.

Негативний вплив пияцтва і наркоманії чітко просліджується на конкретних обставинах вчинення зазначених кримінальних правопорушень, підсилюючи їх жорстокість і безмотивність, нерідко їх багаторазовість. Пияцтво і наркоманія певним чином зв'язані з найбільш небезпечним різновидом злочинності - груповою злочинністю, оскільки вони поєднують хитливіх людей, що формуються на цій основі, і нерідко породжують групи з антигромадською спрямованістю. [28, с. 459]

3. Своєчасне реагування на правопорушення, вчинені на ґрунті сімейних і інших побутових конфліктів. Відповідно до статистики, сьогодні в Україні більш 60% злочинів проти особистості вчиняються на побутовому ґрунті, що свідчить про наявність стійкої тенденції зазначених кримінальних правопорушень. Цей процес обумовлюється, насамперед певними змінами в житті суспільства (несприятливі явища в моральному житті багатьох сімей; протиріччя між збільшенням вільного часу громадян і невмінням окремих відпочиваючих осіб правильно організувати своє дозвілля; пережитки минулого в окремих родинах поряд з бурхливим розвитком процесу емансипації жінок і т.д).

До числа найбільш криміногенних для розглянутих кримінальних правопорушень можуть бути віднесені наступні види побуту: 1) побут, для якого типові систематичні конфлікти в сім'ї; 2) побут, пов'язаний із систематичним пияцтвом; 3) побут, пов'язаний з паразитичним веденням способу життя; 4) побут зі споживчими установками; 5) побут осіб, що

відбули покарання, у тому числі і рецидивістів. Даний перелік видів побуту не являється вичерпним. Тут названі лише ті, котрі є найбільш криміногенними для аналізованих кримінальних правопорушень, і руйнування яких складає одну з найважливіших задач профілактики. [29, с. 334]

Тим часом даному напрямку профілактики приділяється явно недостатня увага. Як правило, діяльність по запобіганню насильницьким кримінальним правопорушенням, вчинених у сфері побутових відносин не будується на єдиній скоординованій основі і тому носить розрізнений, випадковий характер. Практично не використовуються можливості громадськості.

4. Неухильна і рішуча боротьба з рецидивною злочинністю. Рецидивна злочинність, як і злочинність у цілому, є складним негативним соціальним явищем, тому боротьба з нею обумовлює застосування взаємозалежних і скоординованих заходів соціального, правового, кримінологічного, соціально-психологічного й організаційного характеру в їх єдності і взаємозв'язку.

Аналіз літератури, присвяченій даній проблемі, показує, що багато досліджень зосереджені, як правило, на вивченні одного з аспектів проблеми, що в значній мірі збіднює їх зміст, а висновки не виходять найчастіше за рамки конкретної галузі науки. Вкрай недостатньо приділяється уваги розробці соціального аспекту проблеми запобігання рецидивної злочинності, що приводить до недооцінки впливу соціальних процесів, які протікають у суспільстві, на динаміку рецидивної злочинності.

Тим часом, ефективність боротьби з найбільш складною і тяжкою злочинністю, якою є рецидивна злочинність, багато в чому залежить від правових заходів, зокрема від чинного законодавства.

Одним з найважливіших джерел і резервів у діяльності по удосконаленню законодавства по запобіганню рецидивної злочинності є

залучення інформації наукових досліджень по даному напрямку за тривалий період часу, а саме узагальнення й аналіз висновків і рекомендацій, розроблених у працях учених.

5. Припинення криміногенних впливів професійних злочинців. У спеціальній літературі відзначається, що можливості запобігання професійної злочинності пов'язані: 1) з обмеженням поширення злочинських традицій і звичаїв, особливо в середовищі неповнолітніх і молоді; 2) з руйнуванням впливу злочинних «авторитетів» у їх кримінальному і загальнопобутовому оточенні; 3) з використанням кримінально-правових заходів з так званої «подвійною превенцією»; 4) із забезпеченням превентивного впливу справедливого покарання професійних злочинців.

Ці напрямки профілактичної діяльності, в свою чергу, припускають відповідну орієнтацію суб'єктів виховання (батьків, педагогів, засобів масової інформації і т.д.) щодо каналів поширення злочинських традицій і звичаїв, їх проявів, можливих наслідків; необхідність протиставлення їм справжніх моральних цінностей, роз'яснення підліткам мнимого характеру самоствердження за допомогою цих традицій і звичаїв, особистісну ущербність їх носіїв, життєвий тупик професійних злочинців.

З ранньою профілактикою професійної злочинності тісно зв'язані соціальна допомога і захист неповнолітніх із груп підвищеного кримінального ризику, неповнолітніх і молодих безробітних, а також осіб зі звичкою до вживання спиртних напоїв і наркотиків [28, с. 503].

6. Поліпшення якості профілактичної роботи в маргінальному середовищі. Запобігання кримінальних правопорушень даної категорії осіб базується насамперед на моральному вихованні і формуванні культури. Істотне значення мають, зокрема, заходи державних органів і громадськості, у тому числі молодіжних організацій по забезпеченню правильного вибору професії і соціальної допомоги в ній, по організації дозвілля, формуванню почуття соціальної відповідальності і свідомості, позитивних інтересів.

7. Активізація діяльності по боротьбі з організованою злочинністю. Несприятливі тенденції організованої злочинності інтенсивно корелюються з такими процесами в суспільстві, як безробіття і втрата гарантій працевлаштування випускників навчальних закладів, деформація моральності, ідеології, політики й інших сфер життєдіяльності, іншими словами, мова йде про те ж коло процесів і явищ, що детермінує несприятливі тенденції злочинності в цілому. Разом з тим організована злочинність має і специфічні детермінанти. Вони пов'язані з різким майновим розшаруванням у середовищі населення, виділенням 5-10% осіб з дуже високими доходами і можливостями придбання особливо коштовного і престижного майна.

Крім перерахованих вище напрямків спеціально-кримінологічної профілактики насильницьких кримінальних правопорушень варто вказати і такі, як активізація і боротьба з фактами незаконного виготовлення, збуту, збереження і носіння холодної і вогнепальної зброї, з його розкраданнями; забезпечення справедливої відповідальності за розглянуті кримінальні правопорушення на основі її диференціації й індивідуалізації; рішуче посилення боротьби з розпаленням релігійної і міжнаціональної ворожнечі й інші.

Активізація роботи на цих напрямках сприяє стабілізації, а потім і скороченню рівня насильницьких кримінальних правопорушень. На це варто орієнтувати цільові програми, а також документи міжвідомчого і відомчого комплексного планування боротьби зі злочинністю й іншими правопорушеннями.

Таким чином, загальносоціальне запобігання насильницьким кримінальним правопорушенням пов'язане з найбільш значимими і довгостроковими видами соціальної діяльності, значними заходами розвитку економіки, забезпечення прав, свобод, законних інтересів громадян, підтримки культури і моральності, зміцнення законності, соціального захисту

населення. Ці міри мають більш масштабні цілі, ніж боротьба зі злочинністю і попередження кримінальних правопорушень. Однак вони мають важливий кримінологічний аспект, будучи основою спеціально-кримінологічної профілактики, оскільки їх спрямованість на вирішення задач соціального розвитку створює передумови обмеження злочинності та протидії криміногенним факторам.

Виходячи з вищенаведеного, можна зробити такі висновки. До проблемних питань протидії насильницько-егоїстичним (агресивним) злочинам відносяться:

- відсутність чіткого визначення поняття насильницько-егоїстичної злочинності;
- відсутність чіткого встановлення кримінальних правопорушень, що відносяться до насильницько-егоїстичних (агресивних);
- через соціальну та економічну нестабільність є складним використання необхідних заходів боротьби з злочинністю в цілому та з насильницько-егоїстичною (агресивною) злочинністю зокрема;
- недостатня увага до кримінальних правопорушень, що вчиняються на ґрунті сімейних і побутових конфліктів;
- недостатня увага до рецидивних злочинів як до одних з найбільш суспільно небезпечних;
- поширення професійними злочинцями кримінальних традицій, особливо серед молоді; «романтизація» злочинності.

1.3 Трансформація насильницько-егоїстичної (агресивної) злочинності в світі та Україні.

Насильницько-егоїстична злочинність, як і будь-яке явище, може поступово змінюватися та перетворюватися під впливом різноманітних чинників. Цей процес є комплексним явищем і називається трансформацією.

Перш, ніж досліджувати сутність та особливості трансформації насильницько-егоїстичної злочинності, потрібно визначити загальне поняття трансформації. Трансформацію звичайно розуміють як зміну, перетворення форми, істотних властивостей, а також повне чи часткове видозмінення. Трансформувати - перетворювати, змінювати форму, істотні властивості.

Трансформація насильницько-егоїстичної злочинності як в світі, так і в Україні виражається у наступному. По-перше, постійний розвиток науки кримінального права призводить до того, що деякі діяння криміналізуються, деякі - декриміналізуються, внаслідок чого змінюються складові елементи злочинності. По-друге, зміни у суспільному, економічному та політичному житті держави значно впливають на мотивацію насильницько-егоїстичного кримінального правопорушника, а значить і на характер та кількість насильницько-егоїстичних кримінальних правопорушень, що здійснюються. За загальним правилом, чим нижчий рівень життя в країні, чим прийнятніше відношення до насильства в суспільстві, чим агресивніший у ньому клімат - тим більша кількість насильницько-егоїстичних кримінальних правопорушень вчиняється.

Так, досліджуючи історію розвитку рівня злочинності в Україні, неможливо не звернути увагу на те, що до 2014 року кількість скоєних злочинів, передбачених статтями 115-120 та статтею 121, ч.2 Кримінального кодексу України, зменшувалася кожного року, але через з початком бойових дій на сході держави їх кількість зросла у декілька разів у 2014 році, а потім знову почала спадати, але навіть за 10 місяців 2020 року кількість скоєних

злочинів, передбачених статтями 115-120 та статтею 121, ч.2 Кримінального кодексу України у 2 рази вище, ніж за 2012 рік. Звичайно, що збройний конфлікт буде дуже значно впливати на трансформацію насильницької злочинності в цілому та насильницько-егоїстичної злочинності зокрема як шляхом прямого скоєння насильницько-егоїстичних злочинів суб'єктами цього конфлікту, так і опосередковано, через зростання напруги та негативних настроїв у суспільстві. Також важливо вказати на те, що розвиток конфлікту майже неможливо передбачити, а значить його вплив на насильницько-егоїстичну злочинність також може бути несподіваним.

У той же час слід зазначити, що розглядаючи трансформацію насильницько-егоїстичної (агресивної) злочинності з боку мотивації суб'єкта скоєння насильницько-егоїстичного кримінального правопорушення, можна зробити висновок, що вона залишається незмінною, оскільки метою завжди є заподіяння фізичної, моральної та/або матеріальної шкоди іншим особам чи живим істотам.

Але, розглядаючи самого суб'єкта треба звернути увагу, що все більшу частину насильницько-егоїстичних кримінальних правопорушень скоюють жінки. На це впливають, насамперед, зміну у традиційних ролях жінок і чоловіків як у родині, професійній діяльності, підприємстві, так і в суспільстві в цілому. Значення і роль жінок в суспільних відносинах стає все важливішою, разом з тим підвищується психологічна агресивність жінок, через яку притупляються властиві жінкам від природи інстинкти, наприклад, материнство та сім'я. Сучасний період розвитку державності, соціально економічний стан і суспільні відносини посприяли вивільненню раніше невластивої жінкам риси маскулінності. Жінка стала більш самостійною, активною в соціумі, часто є годувальником родини, сама заробляє на життя, менше залежить від чоловіка та менше переймається побутовими речами. Це формує інший особистісний імідж в соціумі, наближений до чоловічого. Тут важливим стає те, що її активність йде в позитивне русло, наприклад, у

створення власного бізнесу, у суспільну діяльність, кар'єрне зростання. І якщо жінка не може реалізуватися або переживає насильство у родині, дискримінацію на роботі, то зростає її агресія щодо джерела тиску.

1.4 Порівняльно-статистичний аналіз стану насильницько-егоїстичної (агресивної) злочинності в світі, Україні, Донецькому регіоні та Маріуполі.

Кримінальні правопорушення з агресивною мотивацією, як і інші групи злочинів, мають свої тенденції розвитку, що виражаються у відповідних статистичних даних. Постійні зміни як у державі та суспільстві, так і у кримінальній правовій та кримінологічній науці призводять до трансформації як злочинності в цілому, так і насильницько-егоїстичної злочинності зокрема, і статистика є одним з найефективніших механізмів, що дозволяють відслідковувати цю трансформацію.

Значна кількість насильницько-егоїстичних кримінальних правопорушень по своїй природі є доволі простими, не потребуючими особливої підготовки, оскільки змотивовані нанесенням шкоди особі, агресією, яка має імпульсний характер. Підтвердженням цьому може слідувати той факт, що велика кількість (близько 65%) насильницько-егоїстичних кримінальних правопорушень скоюються у стані алкогольного сп'яніння, коли суб'єкт правопорушення не може контролювати свою схильність до агресивної поведінки.

Слід зазначити, що за загальним правилом, насильницька злочинність у більш розвинених державах переважно набуває насильницько-корисливої форми, у менш розвинених - насильницько-егоїстичної. Це пов'язано з тим, що у розвинених країнах, у більшості випадків, рівень задоволеності життям є високим, що не сприяє виникненню агресивної мотивації. У країнах третього світу навпаки, агресивний клімат в суспільстві сприяє скоєнню

насильницько-егоїстичних злочинів. Також важливим фактором є те, що розвинені країни наголошують на неприйнятності насильства, тоді як в інших державах агресивна поведінка може сприйматися як норма.

Розглянемо статистичні відмінності насильницько-егоїстичної злочинності в світі та Україні на прикладі статистики умисних вбивств. Так, в Україні у 2019-2020 роках на 100 000 осіб було скоєно близько 4,3 умисних вбивств. У Франції за той ж період було скоєно 1,2 умисних вбивства на 100 000 осіб, а загальним для Європейських країн є 3,5 умисних вбивства на 100 000 осіб. З іншого боку, у Мексиці було скоєно близько 18,9 умисних вбивства на 100 000 осіб, в Бразилії - 26,5, в Південно-Африканській республіці - 31,9 умисних вбивства на 100 000 осіб.

Порівнюючи вищенаведені дані, можна визначити, що кількість скоєних в Україні кримінальних правопорушень, які відносяться до насильницько-егоїстичних, є декілька вищою, ніж у більшості західноєвропейських держав, що робить Україну однією з найнебезпечніших із них. Але, у той ж час, порівнюючи з деякими східними країнами, такими як Росія (9 умисних вбивств на 100 000 осіб) та Казахстан (7,8 умисних вбивств на 100 000 осіб) робимо висновок, що статистика скоєння насильницько-егоїстичних кримінальних правопорушень є більш позитивною. У таких країнах, як Бразилія та Мексика, показники злочинності в цілому та насильницько-егоїстичної злочинності зокрема є вкрай високими і значно перевищують середні показники у світі (близько 6,9 умисних вбивств на 100 000 осіб) в декілька разів. В Україні ж показники є кращими, ніж середньосвітові, але порівнюючи з рівнем насильницько-егоїстичної злочинності у високорозвинених країнах можна зробити висновок, що необхідно прилягати значну кількість зусиль для вдосконалення заходів попередження, запобігання та розслідування насильницько-егоїстичних кримінальних правопорушень.

Згідно з Єдиним звітом про кримінальні правопорушення з січень-жовтень 2020 року, що скоєні на території України [31], було скоєно таку кількість кримінальних правопорушень, що відносяться до насильницько-егоїстичних:

- умисне вбивство (стаття 115 Кримінального кодексу України) - 4 315;
- умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання(стаття 116 Кримінального кодексу України) - 4;
- умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини (стаття 117 Кримінального кодексу України) - 6;
- доведення до самогубства (стаття 120 Кримінального кодексу України) - 62;
- умисне тяжке тілесне ушкодження (стаття 121 Кримінального кодексу України) - 1 474;
- умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження (стаття 122 Кримінального кодексу України) - 3 057;
- умисне тяжке тілесне ушкодження, заподіяне у стані сильного душевного хвилювання (стаття 123 Кримінального кодексу України) - 3;
- умисне легке тілесне ушкодження (стаття 125 Кримінального кодексу України) - 22 237;
- побої і мордування (стаття 126 Кримінального кодексу України) - 1 140;
- домашнє насильство (стаття 126-1 Кримінального кодексу України) - 1 995;
- катування (стаття 127 Кримінального кодексу України) - 126;
- погроза вбивством (стаття 129 Кримінального кодексу України) - 1 064;
- зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби (стаття 130 Кримінального кодексу України) - 6;

- зараження венеричною хворобою (стаття 133 Кримінального кодексу України) - 0;
- залишення в небезпеці (стаття 135 Кримінального кодексу України) - 198;
- ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані (стаття 136 Кримінального кодексу України) - 22;
- ненадання допомоги хворому медичним працівником (стаття 139 Кримінального кодексу України) - 50;
- незаконне позбавлення волі або викрадення людини (стаття 146 Кримінального кодексу України) - 375;
- зґвалтування (стаття 152 Кримінального кодексу України) - 344;
- сексуальне насильство (стаття 153 Кримінального кодексу України) - 82;
- жорстоке поводження з тваринами (стаття 299 Кримінального кодексу України) - 248;

Таким чином, сумарно на території України за період з січень по жовтень 2020 року було скоєно 36 808 кримінальних правопорушень, що відносяться до насильницько-егоїстичних. Порівнюючи з загальною кількістю скоєних кримінальних правопорушень (340 054) робимо висновок, що насильницько-егоїстичні кримінальні правопорушення складають близько 10,8% від загальної кількості. Найбільшу ж частину складають кримінальні правопорушення прости власності (176 113), що складає майже 52% від загальної кількості скоєних кримінальних правопорушень.

Що стосовно статистики насильницько-егоїстичної злочинності саме в Донецькій області, то за Єдиним звітом про кримінальні правопорушення за січень-листопад 2020 року [32], було скоєно таку кількість кримінальних правопорушень, що відносяться до насильницько-егоїстичних:

- умисне вбивство (стаття 115 Кримінального кодексу України) - 532;

- умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання(стаття 116 Кримінального кодексу України) - 0;
- умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини (стаття 117 Кримінального кодексу України) - 0;
- доведення до самогубства (стаття 120 Кримінального кодексу України) - 6;
- умисне тяжке тілесне ушкодження (стаття 121 Кримінального кодексу України) - 109;
- умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження (стаття 122 Кримінального кодексу України) - 172;
- умисне тяжке тілесне ушкодження, заподіяне у стані сильного душевного хвилювання (стаття 123 Кримінального кодексу України) - 1;
- умисне легке тілесне ушкодження (стаття 125 Кримінального кодексу України) - 1 303;
- побої і мордування (стаття 126 Кримінального кодексу України) - 36;
- домашнє насильство (стаття 126-1 Кримінального кодексу України) - 353;
- катування (стаття 127 Кримінального кодексу України) - 7;
- погроза вбивством (стаття 129 Кримінального кодексу України) - 95;
- зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби (стаття 130 Кримінального кодексу України) - 0;
- зараження венеричною хворобою (стаття 133 Кримінального кодексу України) - 0;
- залишення в небезпеці (стаття 135 Кримінального кодексу України) - 13;
- ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані (стаття 136 Кримінального кодексу України) - 2;

- ненадання допомоги хворому медичним працівником (стаття 139 Кримінального кодексу України) - 5;
- незаконне позбавлення волі або викрадення людини (стаття 146 Кримінального кодексу України) - 44;
- зґвалтування (стаття 152 Кримінального кодексу України) - 7;
- сексуальне насильство (стаття 153 Кримінального кодексу України) - 1;
- жорстоке поводження з тваринами (стаття 299 Кримінального кодексу України) - 20;

Таким чином, сумарно на території Донецької області за період з січень по листопад 2020 року було скоєно 2 706 кримінальних правопорушень, що відносяться до насильницько-егоїстичних, що складає 12,3% від загальної кількості кримінальних правопорушень, що було скоєно у Донецькій області (21 959) і близько 8,2% від кількості насильницько-егоїстичних кримінальних правопорушень, що було скоєно в Україні за вказаний період.

Виходячи з вищенаведеного, можна зробити такі висновки. Рівень насильницько-егоїстичної (агресивної) злочинності знаходиться у залежності від рівня задоволеності життям громадянами та від того, як держава та суспільство виражають своє ставлення до насильства та агресивної поведінки. За умови високого рівня задоволеності та неприйняття насильства суспільством та державою рівень насильницько-егоїстичної злочинності буде падати, якщо навпаки - зростати. Звертаючи увагу на порівняння рівнів насильницько-егоїстичної злочинності в світі та Україні, слід зазначити, що він є вищим, ніж в більшості європейських країн, але ця різниця не є критичною, і застосовуючи ефективні міри з попередження, запобігання та розслідування насильницько-егоїстичної злочинності її можна нівелювати.

Також зазначимо, що доля насильницько-егоїстичної злочинності в загальній злочинності України є дуже значною. За своєю кількістю насильницько-егоїстичні кримінальні правопорушення займають друге місце серед усіх інших видів кримінальних правопорушень, більше вчиняється

лише кримінальних правопорушень проти власності. Але, навіть займаючи значно менший обсяг злочинності у кількісному значенні, насильницько-егоїстична злочинність через вкрай високий рівень суспільної небезпеки є однією з найбільш масових та деструктивних для суспільства та держави.

Висновки за розділом 1.

Систематизуючи вищенаведене, можна зробити такі висновки. По-перше, було запропоновано визначення насильницько-егоїстичної злочинності, за яким насильницько-егоїстична (агресивна) злочинність є комплексною групою кримінальних правопорушень, які вчинюються суб'єктами кримінальних правопорушень з метою заподіяння фізичної, моральної та/або матеріальної шкоди іншим особам чи живим істотам, що може поєднуватися з задоволенням своїх потреб.

По-друге, було встановлено, які кримінальні правопорушення можна віднести до насильницько-егоїстичних (агресивних). Так, ними можуть бути умисне вбивство, умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини, доведення до самогубства, умисне тяжке тілесне ушкодження, умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження, умисне тяжке тілесне ушкодження, заподіяне у стані сильного душевного хвилювання, умисне легке тілесне ушкодження, побої і мордування, домашнє насильство, катування, погроза вбивством, зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби, зараження венеричною хворобою, залишення в небезпеці, ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, ненадання допомоги хворому медичним працівником, незаконне позбавлення волі або викрадення людини, зґвалтування, сексуальне насильство, жорстоке поводження з тваринами. Також слід звернути увагу, що ознакою, за якою ці кримінальні правопорушення можна віднести до

насильницько-егоїстичних (агресивних), є мотив, а саме мета заподіяння фізичної, моральної та/або матеріальної шкоди іншим особам чи живим істотам.

По-третє, до проблемних питань протидії насильницько-егоїстичним (агресивним) злочинам відносяться:

- відсутність чіткого визначення поняття насильницько-егоїстичної злочинності;
- відсутність чіткого встановлення кримінальних правопорушень, що відносяться до насильницько-егоїстичних (агресивних);
- через соціальну та економічну нестабільність є складним використання необхідних заходів боротьби з злочинністю в цілому та з насильницько-егоїстичною (агресивною) злочинністю зокрема;
- недостатня увага до кримінальних правопорушень, що вчиняються на ґрунті сімейних і побутових конфліктів;
- недостатня увага до рецидивних злочинів як до одних з найбільш суспільно небезпечних;
- поширення професійними злочинцями кримінальних традицій, особливо серед молоді; «романтизація» злочинності.

По-четверте, зробивши порівняльно-статистичний аналіз стану насильницько-егоїстичної (агресивної) злочинності в світі, Україні, та Донецькому регіоні, зробимо висновок, що рівень насильницько-егоїстичної (агресивної) злочинності знаходиться у залежності від рівня задоволеності життям громадянами та від того, як держава та суспільство виражають своє ставлення до насильства та агресивної поведінки. Звертаючи увагу на порівняння рівнів насильницько-егоїстичної злочинності в світі та Україні, слід зазначити, що він є вищим, ніж в більшості європейських країн, але різницю можна нівелювати, застосовуючи ефективні міри з попередження, запобігання та розслідування насильницько-егоїстичної злочинності.

Також зазначимо, що доля насильницько-егоїстичної злочинності в загальній злочинності України є дуже значною. За своєю кількістю насильницько-егоїстичні кримінальні правопорушення займають друге місце серед усіх інших видів кримінальних правопорушень, більше вчиняється лише кримінальних правопорушень проти власності. Але, навіть займаючи значно менший обсяг злочинності у кількісному значенні, насильницько-егоїстична злочинність через вкрай високий рівень суспільної небезпеки є однією з найбільш масових та деструктивних для суспільства та держави.

РОЗДІЛ 2

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ НАСИЛЬНИЦЬКО-ЕГОЇСТИЧНОЇ (АГРЕСИВНОЇ) ЗЛОЧИННОСТІ

2.1 Поняття і визначення кримінологічної характеристики насильницько-егоїстичної (агресивної) злочинності. Об'єктивні елементи кримінологічної характеристики насильницько-егоїстичної (агресивної) злочинності.

Перш, ніж розглядати питання кримінологічної характеристики насильницько-егоїстичної (агресивної) злочинності, необхідно встановити загальне поняття кримінологічної характеристики злочинності.

Кримінологічна характеристика є одним з основних термінів кримінологічної науки, але, не зважаючи на це, єдине його поняття відсутнє. Так, деякі науковці, зокрема Г.А. Матусовський, визначають кримінологічну характеристику як систему узагальнених даних про певні однорідні типові ознаки суб'єкта цих діянь, мотивацію його злочинної поведінки, предмети посягання, обстановка кримінального правопорушення, злочинні способи і наслідки, що мають значення для виявлення та розкриття кримінальних правопорушень криміналістичними засобами, прийомами та методами. А.І. Алексєєв, Б.В. Коробейников, Н.Ф. Кузнецова, Г.М. Міньковський вказують, що кримінологічна характеристика охоплює кількісно-якісні показники окремої групи (виду) кримінальних правопорушень, дані, що характеризують особистість кримінального правопорушника, причини і умови скоєння відповідної групи кримінальних правопорушень, а також заходи попереджувального впливу. В.Б. Ястребов, розглядаючи проблему визначення поняття кримінологічної характеристики, вважає, що її зміст складається з сукупності елементів, таких, як ознаки, що описують просторово-часові аспекти злочинності; детермінаційні властивості

злочинних проявів; ознаки й особливості, що мають значення для організації попереджувальної діяльності. На його думку, поняттям «кримінологічна характеристика злочинності» охоплюються кількісно-якісні показники того чи іншого різновиду злочинності; відомості про детермінанти злочинної поведінки; заходи попереджувального впливу. Слід звернути увагу, що науковець зі змісту поняття кримінологічної характеристики виключає такий елемент, як особа кримінального правопорушника. Такі вчені, як А.Ф. Зелінський та О.Г. Кальман визначали кримінологічну характеристику як складне, комплексне поняття, що визначає поширеність відповідної протиправної поведінки, її різновидів, типові способи скоєння злочинних посягань, їх мотивацію, місце та час скоєння, а також особливості особистості суб'єктів кримінальних правопорушень. На їх думку, кримінологічна характеристика охоплює кількісні та якісні показники стану виду злочинності, що розглядається, та відомості про суб'єкта кримінального правопорушення.

Однією з головних відмінностей цих понять є те, що різні визначення передбачають різну кількість складових елементів кримінологічної характеристики. Вважаємо, що не є доцільним розглядати систему протидії злочинності в межах цього поняття. Але, у той ж час, у межах кримінологічної характеристики є необхідним аналізувати суб'єкт кримінального правопорушення, оскільки злочинність є соціальним явищем, а значить не може існувати відокремлено від свого носія.

Отже, найбільш близьким є визначення, що було запропоновано А.Ф. Зелінським та О.Г. Кальманом. Вони визначають кримінологічну характеристику злочинності як складне, комплексне поняття, яке визначає поширеність відповідної протиправної поведінки, її різновидів, типові способи скоєння злочинних посягань, їх мотивацію, місце та час скоєння, а також особливості особистості суб'єктів кримінальних правопорушень.

Слід зазначити те, що кримінологічна характеристика поділяється на три елемента - об'єктивні ознаки (статистика кримінальних правопорушень, соціальні умови), суб'єктивні (характеристика суб'єкту кримінального правопорушення) і комплексні (механізм скоєння, наслідки, обставини, що сприяють вчиненню кримінального правопорушення).

Що стосовно саме кримінологічної характеристики насильницько-огоїстичної (агресивної) злочинності, то треба зазначити, що незважаючи на незначну частку насильницьких кримінальних правопорушень у порівнянні з загальною структурою злочинності, вони відрізняються високою суспільною небезпекою, оскільки пов'язуються з настанням тяжких наслідків для потерпілих. Сучасна насильницька злочинність в своїй більшості має побутовий або ситуативний характер. Але слід зазначити, що кількість заздалегідь підготовлених злочинів збільшується, і вони часто характеризуються підвищеною зухвалістю та жорстокістю. Насильство існує в усіх соціальних групах, незалежно від походження, рівня доходу та становища в суспільстві.

Механізм вчинення насильницьких кримінальних правопорушень характеризується тим, що намір виникає раптово. Так, вивчення кримінальних справ показує, що 82,8 % правопорушників прийняли рішення раптово, 8,6 % - протягом доби, 4,3 % - протягом тижня, 1,4 % - протягом місяця, а 2,9 % - протягом року. У окремих випадках попередньо розроблявся сценарій кримінального правопорушення та дії, що направлені на забезпечення власного «алібі». Також збільшується кількість злочинних посягань, що супроводжуються елементами знущання, цинізму, садизму. Крім того, спостерігається деяке зниження «порогу» мотивації при злочинних посяганнях на особу, зростає кількість так званих немотивованих кримінальних правопорушень.

Слід зазначити, що значну проблему також становлять насильницькі кримінальні правопорушення, які вчиняються з сексуальних мотивів.

Зокрема, зростає кількість умисних вбивств, що пов'язані з звалтуваннями. Ці кримінальні правопорушення є надзвичайно небезпечними: вони свідчать про виражену егоцентричну спрямованість правопорушника, його крайню розбещеність, жорстокість. Нерідкими є випадки вчинення цих діянь правопорушниками-садистами.

В загальній структурі злочинності доля умисних вбивств за останні роки у середньому становить 1,1 %; відповідна статистика для тяжких тілесних ушкоджень - 1,9 %. Таким чином, у поєднанні ці два тяжких посягання на життя і здоров'я особи у структурі злочинності становлять близько 3 %. Тяжкі умисні тілесні ушкодження, умисні тілесні ушкодження середньої тяжкості, та тілесні ушкодження середньої тяжкості, які вчинені у стані сильного душевного хвилювання, а також катування у загальній структурі злочинності становлять приблизно 2,8 %.

При вбивствах ситуації, що передували вчиненню кримінального правопорушення нерідко характеризуються довгочасними неприязними стосунками між потерпілим та особою правопорушника, знуцанням та катуванням потерпілих та членів їх сімей, систематичними скандалами та вживанням алкогольних напоїв. Вбивства найчастіше вчиняють через небажання враховувати інтереси іншої особи, у зв'язку зі зрадою або через прагнення особи позбутися від турбот, що її обтяжують. Джерелом для розвитку конфлікту також може слугувати зловживання алкоголем чи наркотичними речовинами. Типовим для вбивств є невміння особи керувати своїми емоціями. Дослідники також відзначають підвищення загального рівня жіночої агресивності.

У 18,8 % вбивств правопорушник вживав заходи для приховання слідів злочину (намагався позбутися від трупа). Загалом, такі дії є поодинокими серед усього масиву насильницьких кримінальних правопорушень у сім'ї (2,2 % випадків), що є логічним, адже зазначені кримінальні правопорушення

вчиняють у присутності інших членів сім'ї, у зв'язку з чим приховування його слідів не має сенсу.

Що стосовно зґвалтування, то слід зазначити, що воно є одним з найбільш прихованих правопорушень: більшість потерпілих з різних причин не мають бажання звертатися зі скаргами. З погляду Я.М. Яковлева, більшість (близько 75 %) насильницьких посягань на жінок мають ситуативний характер. Ситуації, що створені насильником спеціально, виражаються у таких формах - наприклад, винна особа хитрістю заманює потерпілу, з якою вона була знайома, у передчасно визначене місце; визначивши жертву, правопорушник погрозами або силою змушує її йти за ним у безлюдне місце, де і вчиняє зґвалтування.

Також вважаємо, що є доцільним виділити насильство в сім'ї як самостійну соціальну проблему. Воно характеризується такою рисою, як образлива поведінка, яка чергується з обіцянками про зміни і вибаченнями, що приносяться кривдником, але при спробі розірвати стосунки спостерігається ескалація небезпеки для жертви. Якщо фізичне насильство вже мало місце, то, звичайно, з кожним наступним разом зростає частота його повторення і ступінь жорстокості. У більшості випадків спочатку правопорушником вчиняється психічне насильство, яке у згодом починає доповнюється різними за ступенем тяжкості фізичними діями, а потім фізичне насильство може доповнюватися й економічним насильством.

Домашнє насильство характеризується зухвалістю, жорстокістю і винятковим цинізмом, що свідчить про складні внутрішньосімейні відносини. За даними дослідження кримінальних справ, близько кожного восьмого насильницького кримінального правопорушення у сім'ї (13,2 %) вчинено з особливою жорстокістю, кожне сьоме кримінальне правопорушення (15,4 %) - із садизмом, кожне шосте (16,9 %) - зі знуцанням над потерпілим, кожне десяте (10,3 %) - із заподіянням мучень, а 2,9 % - з застосуванням катування. Об'єктом насильницьких посягань можуть бути

окремі члени сім'ї, наприклад: з боку батьків стосовно до дітей; з боку одного з подружжя стосовно до іншого; з боку дітей і онуків стосовно до їх родичів.

Поняття домашнього насильства визначається Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017, яким встановлюється, що домашнє насильство – це діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь. Також визначення дає стаття 126-1 Кримінального кодексу України, якою 06.12.2017 було доповнено ККУ з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами. Ця стаття визначає домашнє насильство як умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи, яке карається громадськими роботами на строк від ста п'ятдесяти до двохсот сорока годин, або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на строк до двох років.

Слід розрізнити вищенаведене поняття з поняттям, яке надає Кодекс України про адміністративні правопорушення, статтею 173-2 якого встановлюється, що домашнім насильством (та насильством за ознакою

статі) є умисне вчинення будь-яких діянь (дій або бездіяльності) фізичного, психологічного чи економічного характеру (застосування насильства, що не спричинило тілесних ушкоджень, погрози, образи чи переслідування, позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна або коштів, на які потерпілий має передбачене законом право, тощо), внаслідок чого могла бути чи була завдана шкода фізичному або психічному здоров'ю потерпілого. Відмінність полягає, насамперед, у ступені суспільної небезпеки, до якої призводять дії правопорушника – кримінальний кодекс, звичайно, передбачає набагато більший рівень. Необхідно розуміти, що коли мова йде про домашнє насильство, мається на увазі не дім у фізичному сенсі цього слова, як місце перебування особи, а певний символічний простір, який виражається колом осіб, на яких поширюється частина 2, 3 статті 3 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству».

Слід зазначити, що одним з головних чинників, які призвели до змін у законодавстві в сфері домашнього насилля є Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами, або Стамбульська конвенція, яку було відкрито для підписання 11.05.2011 року. 07.11.2011 року Стамбульську конвенцію було підписано від імені України. Це найбільш прогресивний міжнародний договір, присвячений боротьбі проти насильства по відношенню до жінок, і він спрямований на запобігання насильницьких дій, захист і підтримку жертв, а також на залучення винних до відповідальності. Документ встановлює кримінальну відповідальність за всі форми насильства (психологічне, фізичне, сексуальне та економічне). [77]

У останній час науковці звертають увагу на діяння, що пов'язані з насильством в сім'ї, які вчиняються жінками. Наприклад, Л.В. Крижна виділяє дві підгрупи жінок-правопорушниць. Першій групі властиві чинники суб'єктивного характеру, такі як невірноваженість, розбещеність, емоціональна нестійкість, важко пояснювана дратівливість, аморальні

погляди, принизливе ставлення до членів сімейно-побутового оточення тощо. Іншу підгрупу складають кримінальні правопорушення, які вчинюються жінками за умови наявності віктимної поведінки з боку потерпілої сторони, інколи навіть свідомого провокування, у особливості при систематичному вживанні спиртних напоїв, образах, знуцаннях, погрозах і інших фактах протиправної поведінки. Також теза про те, що інколи чоловіки зумовлюють насильство проти себе своїми діями, виражається і в інших роботах. Так, у дослідженні Б.М. Головкина (науковцем було вивчено 500 кримінальних справ, опитано 120 дільничних інспекторів та проведено 100 інтерв'ю з чоловіками та жінками, які вчинили злочин) досліджено розпачливо-рішучий тип кримінального правопорушника (їх доля становить 15 %; переважно жінки 14-29 років, здебільшого одружені), який через деякі психологічні особливості у своїй поведінці керується, у першу чергу інтуїцією, почуттями, нерідко амбіціями. Що є характерним, вирішальну роль у переході стану розпачу винних у стійкий намір до вчинення кримінального правопорушення має віктимна поведінка потерпілих, які в одній частині випадків тривалий час знущалися над колишніми жертвами, а в іншій частині - вели такий спосіб життя, як аморально-дезадаптивний. Це пов'язується з тим, що частина кримінальних правопорушень, що вчинюються дружинами проти своїх чоловіків, обумовлена реакцією на неправомірну поведінку останніх.

Важливим є те, що для насильницьких кримінальних правопорушень, які вчиняються на підставі неприязних стосунків, не є властивим груповий характер, оскільки для більшості таких правопорушень передумовою є конфлікт двох сторін. Дослідження часу і місця вчинення таких кримінальних правопорушень дозволяє визначити різні тенденції та ситуації, що можуть провокувати їх конкретні види, а також надає можливість прогнозувати ситуацію та ефективно планувати заходи з профілактики.

Більшість зазначених кримінальних правопорушень було вчинено з застосуванням різних предметів господарсько-побутового призначення, що

були застосовані як знаряддя кримінального правопорушення. Це є додатковим свідченням того, що такі правопорушення не готувалися заздалегідь, оскільки правопорушники діяли імпульсивно, використовуючи ті предмети, що «потрапили під руку». У кожному третьому випадку (35,7 %) кримінальними правопорушниками застосовувалися різноманітні кухонні приладдя, домашні меблі, металеві труби, арматура, кийки тощо, у кожному четвертому випадку (27,1 %) - кухонні ножі і лише в 1,4 % випадках - вогнепальна або газова зброя. Найчастіше вищезазначені предмети та зброя застосовують жінки, а також чоловіки у випадку вчинення насильницьких дій стосовно інших чоловіків. Найчастіше, у таких випадках зброя або різні предмети, що її замінюють, правопорушник розглядає як гарантію безпеки.

Аналізуючи стан, динаміку і структуру злочинності необхідно виходити з статистики щодо виявлених та зареєстрованих кримінальних правопорушень. Невивченою залишається прихована їх частина - наприклад, факти, про які не заявляли в правоохоронні органи, або ті, які різних причин не були зареєстровані. Близько 94,9 % потерпілих від насильства зазначали, що кримінальному правопорушенню передували сімейні конфлікти, які, за словами 35,5 % опитаних, тривали декілька місяців. Важливим є те, що 88,8 % респондентів заявили, що конфліктні ситуації в їх сім'ях супроводжувалися насильницькими діями.

Слід встановити характеристику осіб, що вчиняють насильницькі кримінальні правопорушення. Серед них поступово збільшується частка суб'єктів, що не є зайнятими працею. У тому числі викликає занепокоєння тенденція до збільшення кількості насильницьких злочинів, що вчинюють жінки. Для осіб, що вчиняють насильницькі посягання характерні жорстокість, грубість, зухвалість, агресивність, нахабство та інші різні насильницькі прояви. Наведені особливості сприяють тому, що у разі виникнення складних проблем, особи вважають природним вирішення їх шляхом насильства. При цьому в близько 60 % випадків ці наміри

реалізувались під дією алкоголю у поєднанні з неприязними міжособистісними стосунками. Такі особи можуть характеризуватися чітко вираженою неадаптованістю у суспільстві, нерідко не мають місця праці, а ті, що працюють, зазвичай самі є провокаторами конфліктів, але винними в цьому вважають інших.

Особи, що вчинили кримінальні правопорушення у відповідь на провокаційну або сприятливу посягання негативну поведінку потерпілого найчастіше характеризуються відсутністю стійких та інтенсивних злочинних навичок, меншим ступенем суспільної небезпеки порівняно з тими, хто вчинив злочин такого виду й такого самого характеру, але в іншій ситуації - без елементів провокації.

Особи, що вчинили умисні вбивства, найчастіше характеризуються загальним зниженим рівнем духовного розвитку та домінуванням елементарних, базових потреб. Більшість з них є соціопатами: антисуспільними особами за своєю суттю, які не здатні до співчуття. Значна кількість осіб, що вчиняють насильницькі кримінальні правопорушення, страждає також різними психічними аномаліями, які не виключають осудність. Найчастіше насильницькі дії вчиняють малоосвічені люди, з низьким культурним рівнем, недостатньо розвинені. Зазначимо, що 2,9 % правопорушників мали лише початкову освіту, 11,8 % - неповну середню, 45,6 % - середню загальну, 25,7 % - середню спеціальну, 0,7 % - незакінчену вищу і тільки 13,3 % - вищу освіту. Ця статистика не є випадковою, оскільки для малоосвічених осіб більш характерними є егоїстичні інстинкти, вузький кругозір, неможливість критичної оцінки своєї власної поведінки, примітивні, грубі інтереси та потреби, зневага до морально-культурних норм, культ грубої фізичної сили, нестриманість емоцій, безпринципність. Особи з вищим рівнем освіти у більшості випадків можуть знайти інший спосіб вирішення конфлікту. Кримінальні правопорушники з низьким рівнем освіти вчиняють кримінальні правопорушення, причиною яких є переважно

правомірні дії потерпілого, а з високим рівнем освіти, навпаки, - неправомірні або антигромадські дії.

Також вкрай важливим є те, що майже у половині (48,5 %) кримінальних правопорушників була виявлена та або інша психічна аномалія. Наприклад, 2,2 % складають хворі на шизофренію, 8,1 % - психопатію, 0,7 % - епілепсію, 0,7 % - олігофренію, 3,7 % - наркоманію, 34,6 % - хронічний алкоголізм. У 7,3 % правопорушників виявляється органічне ураження головного мозку різного генезису, у 4,4 % - залишкові явища черепно-мозкових травм, у 4,4 % - алкогольні психози, а в 6,6 % - інші психічні аномалії. Нерідко у кримінальних правопорушників одночасно виявляються кілька видів різних психічних захворювань. Особи з розладом психічної діяльності являють собою особливий тип з характерною поведінкою і способом життя. Під впливом несприятливих умов виховання і спілкування вони можуть швидше криміналізуватися і складніше піддаватися виправленню.

У тому числі існує зв'язок між насильницькими кримінальними правопорушеннями та патопсихологічними відхиленнями винних. За даними Г.І. Чечеля, стосовно осіб, які вчинили вбивства, 15 % були визнані неосудними, а 56,2 % - осудними, але такими, що мають певні психічні аномалії. До агресивної поведінки можуть призводити також параноїчні акцентуації (так зване «застрівання особи»). Для таких осіб характерна патологічна стійкість афектів, злопам'ятність, егоїзм, образливість, підозрілість, схильність до насильства за мотивами ревнощів.

Переважає більшість (71,2 %) кримінальних правопорушників в дитинстві самі були жертвами агресії, що у майбутньому сприяло формуванню в них схильності вирішувати свої проблеми із застосуванням сили. Слід зазначити, що 19,2 % з них піддавалися кримінальному насильству один раз, 26,9 % - два-три рази, 17,3 % - чотири-п'ять разів, 17,3

% - шість і більше раз, 13,5 % - регулярно (2-3 рази на місяць), а 1,9 % - систематично (не менше трьох разів на тиждень).

Слід звернути увагу на те, що здебільшого (88,1 %) для кримінальних правопорушників на момент вчинення насильства був характерним низький матеріальний рівень життя. Тільки 1,5 % з них отримували доходи вище за середні, 10,4 % - середні («жили не гірше інших»), 11,9 % - нижче середнього («не могли собі багато чого дозволити»), у 37,7 % - низькі доходи («на усьому доводилося заощаджувати»), а в 38,5 % - у край низькі доходи («ледь зводили кінці з кінцями»). [33]

2.2 Суб'єктивні елементи кримінологічної характеристики насильницько-егоїстичної (агресивної) злочинності.

До суб'єктивних елементів кримінологічної характеристики відносяться ті елементи, які характеризують саме суб'єкт кримінального правопорушення.

Слід зазначити, що є вкрай важким виокремлення якостей, які були б притаманні кримінальному правопорушнику і відсутні у правослухняного громадянина. Наприклад, Я.М. Яковлев не визнає існування якісної різниці особи правопорушника від не правопорушника, вважаючи підхід до вивчення внутрішніх психологічних процесів суб'єктивним та малопродуктивним. На його думку, об'єктом кримінологічного дослідження повинна бути лише злочинна поведінка. «Поведінка - це і є особистість», - вважає вчений та робить, в свою чергу, акцент на проблемі соціальної адаптації, поведінки в референтній групі, специфіці соціальних ролей особистості. На системний характер якостей, які притаманні кримінальному правопорушнику, вказує і О.Р. Ратінов. Вчений зауважує, що принципово різнить правопорушників від не правопорушників не одна якась якість або їх сума, а якісно неповторне сполучення та особлива при цьому питома вага кожного, тобто комплекс

особистісних особливостей, який має характер системи. Такої ж думки дотримується і А.І. Долгова, яка вважає, що якісна різниця між особистістю правопорушника та не правопорушника визначають не окремі ознаки, а лише їх сукупність. А.І. Алексеев вказує, що під особистістю правопорушника слід розуміти сукупність соціально значущих якостей, які впливають в поєднанні з зовнішніми умовами (ситуацією) на злочинну поведінку. В цьому аспекті А.Ф. Зелінський звертає увагу на наявність певної сукупності якостей, які притаманні певній категорії кримінальних правопорушень (насильницькі, корисливі, «білокомірцеві»). Ознак, які однозначно характеризують особистість суб'єкта правопорушення, не існує. Слід вести мову про підвищену частоту тих або інших негативних особистісних якостей серед осіб, які засуджені за злочинну діяльність певної категорії, відносно осіб такого ж віку та соціального стану, але не засудженим, або засудженим за інші кримінальні правопорушення.

Як зазначено вище, особа є цілісністю, єдністю внутрішнього (суб'єктивного) і зовнішнього (соціального), що визначається певною соціальною системою, і тому особу агресивного кримінального правопорушника необхідно досліджувати саме через внутрішні (суб'єктивні - індивідуально-особистісні характеристики, що детермінують антисоціальну спрямованість агресії) і зовнішні (соціальні - негативні тенденції в соціально - економічній, духовній, правовій сферах) фактори. Також є необхідним з'ясувати, які індивідуально - особистісні риси агресора знаходять свій прояв в способі вчинення кримінального правопорушення.

Як вже зазначалося вище, агресивність розглядається в якості природної властивості, що є природною для будь-якої особи або як її індивідуально - особистісна характеристика, яка охоплює такі риси як: злостивість, жорстокість, ворожість, дратівливість, негативізм, тривожність тощо.

Агресія є проявом агресивності та виступає в якості:

- дії деструктивного характеру, засобу заподіяння правомірного насильства; агресія має захисний характер і є проявом агресивності як природної властивості, яка притаманна людині;
- дії деструктивного характеру, засобу заподіяння протиправного насильства - агресія має кримінальний характер і є проявом агресивності особи як її індивідуально-особистісної характеристики, що включає в себе: жорстокість, ворожість, запальність, дратівливість тощо.

Агресивність, як індивідуально-особистісна риса у тому числі охоплює таке поняття, як жорстокість. Дослідники О.Р. Ратінов та О.Ю. Михайлова розглядають жорстокість як соціальну орієнтацію особи, що може слугувати мотивацією її поведінки і має соціальну природу. Термін «жорстокий», на погляд В.І. Кучера, характеризує поведінку особи, її властивість, а також одночасно і особу і поведінку. Вчений дає наступну характеристику таким властивостям і вчинкам особи: завдання болю, приниження людської гідності що скоюється свідомо, фізичне насильство, психічне насильство, образлива поведінка, жорстокий вчинок, безжальність, звірство, лютість, варварство, садизм, особлива вишуканість, смертельний біль, вишукана та неприродна жорстокість, насолода чужими стражданнями, пристрасть до жорстокостей. Деякі автори під виключною жорстокістю розуміють особливу жорстокість. Вона перевищує звичайну за своїм ступенем, має місце у тій чи іншій мірі в кожному насильницькому кримінальному правопорушенні і має деякі додаткові ознаки в порівнянні з жорстокістю, які не є обов'язковими для цього кримінального правопорушення, але спричиняють додаткові фізичні або психічні страждання для потерпілого, його близьких, які винна особа свідомо завдає чи допускає їх настання.

Поряд з жорстокістю як рисою характеру, особлива жорстокість може знаходити свій прояв в способі діяння, який характеризується спричиненням особливих (нестерпних і додаткових) фізичних та/або психічних страждань

та/або моральних страждань потерпілому чи його близьким і виходить за межі розуміння крайнощів такої асоціальної поведінки. Наприклад, Е.Ф. Побігайло досліджує особливу жорстокість не тільки як нанесення потерпілому особливих страждань, але й як значну жорстокість самого способу вчинення кримінального правопорушення, а також особи правопорушника, його виключну нещадність, безсердечність та безжальність, що проявляються під час вчинення кримінального правопорушення.

Отже можна підсумувати, що агресія, яка знаходить свій прояв у кримінальних правопорушеннях насильницької спрямованості (кримінальна агресія) є проявом агресивності як індивідуально - особистісної риси, що охоплює одну із таких властивостей особи агресора як жорстокість і здатна виявлятися в особливій жорстокості за способом діяння.

Для особи агресивного правопорушника також є характерними такі ознаки, як егоїзм, егоцентризм, образливість (емоційна нестійкість), тривожність, запальність. Наприклад, стан тривожності як рису суб'єктів насильницьких злочинів розглянув Ю.М. Антонян. На думку дослідника, тривожністю є загальна невпевненість людини в собі і своєму місці у житті, страху втрати свого «Я», відчуття невизначеності своїх соціальних і навіть біологічних статусів. Особа, що постійно захищає своє біологічне й соціальне існування, місце в житті, свій психологічний простір, навіть якщо загроза йому об'єктивно уявна, але здається йому реальною, здатна на все.

А.П. Закалюк запропонував структуру особи кримінального правопорушника, що складається з таких ознак:

- ознаки, які відображають соціальну характеристику особи кримінального правопорушника (ознаки становлення, соціалізації особи; ознаки соціального статусу та соціальних ролей; безпосередні ознаки спрямованості особистості);
- біосоціальні ознаки (демографічні характеристики, що мають соціальне та психологічне значення; психофізіологічні особливості; показники

фізичного та психічного стану здоров'я; індивідуальні психологічні риси).

Підсумовуючи вищенаведене, можна виділити такі ознаки кримінологічної характеристики особи агресивного кримінального правопорушника:

1) Ознаки соціалізації особи агресивного правопорушника. Дефекти первинної ранішньої соціалізації в родині, обумовлені вихованням в змістовно (родини, де батьки зловживають спиртними напоями, наркотичними речовинами, ведуть аморальний спосіб життя; родини з низьким морально - культурним рівнем батьків; родини зі стійкими конфліктами у взаєминах між батьками, батьками і дітьми; родини зовні благополучні, але які допускають серйозні помилки в системі родинного виховання) і структурно (неповні родини) неблагополучних родин. Криміногенними наслідками такого виховання є: психологічне відчуження дитини, недорозвинутість почуттів, сприйняття протиправних моделей поведінки, які формують стереотипи мислення і стимулюють протиправні вчинки, десоціалізація і як форма її прояву - кримінальна агресія. Дефекти первинної ранішньої соціалізації в колі родини здатні формувати агресивну мотивацію кримінальної агресії, яка відображає таку індивідуально - особистісну рису людини як агресивність та її форми: жорстокість, ворожість, запальність, тривожність, негативізм тощо.

2) Ознаки соціального статусу та соціальних ролей агресивного кримінального правопорушника. Належність до груп девіантної спрямованості. Психологічне відчуження підлітків в колі родини ускладнює засвоєння позитивних цінностей суспільства і сприяє сприйняттю негативних норм неформальних груп протиправної спрямованості. Відчужені особистості об'єднуються в групи для захисту власних інтересів, задоволення потреб та взаємної підтримки. Тим самим, групова згуртованість забезпечує їм соціальну і психологічну цінність, яка була відсутня в колі родини.

Суспільство сприймається як вороже середовище, світ поділяється на «своїх» та «чужих» (ксенофобія). Під впливом групи формуються установки та цінності, способи вирішення життєвих проблем. Так, О.Д. Сітковська серед агресивних мотивів виділяє мотиви групової солідарності. Вчена зауважує, що цей вид агресії спрямований на отримання схвалення з боку референтної групи для отримання відповідного статусу, а іноді реалізується під впливом фактора групового тиску. Серед мотивів групової солідарності Л.А. Волошина виділяє наступні мотиви: самоствердження, мотив тривоги за власне майбутнє, групова солідарність. Потреба в підтримці та захисті свого соціального статусу та соціальних ролей здатні формувати захисну мотивацію кримінальної агресії особи.

3) Мотивація агресивного правопорушника. Зміст діяльності як в правомірній, так і протиправній (кримінальна агресія) формі пов'язаний із виникненням потреб. Адже саме в потребах відображається функціональний зв'язок біосоціальної цілісності людини. Біологічні потреби в самозбереженні та соціальні - в самостверженні, здатні формувати захисну мотивацію кримінальної агресії, яка спрямована на захист біологічного чи соціального статусу особи. Агресивну мотивацію агресивного злочинця ми пов'язуємо з наявністю у особи таких індивідуально - психологічних рис як агресивність та її форми: жорстокість, ворожість, запальність, тривожність, злостивість, дратівливість тощо.

4) Демографічні ознаки агресивного кримінального правопорушника. Агресори чоловічої статті частіше використовують фізичну агресію, жіночої - ворожу вербальну агресію, що обумовлено соціальними ролями та біологічними властивостями. Але, необхідно відзначити, що істотні зміни соціальних умов, ослаблення головних соціальних інститутів, в першу чергу родини, вчиняють відповідний вплив на даний розподіл, а саме фізичній агресії все частіше віддають перевагу і особи жіночої статті. Агресія неповнолітніх пов'язана із юнацькою інфантильністю, психологічною

відчуженістю, підвищеною навіюваністю як схильністю до не аргументованого впливу з боку іншої особи чи групи, при якому процес передачі інформації заснований на некритичному її сприйнятті, конформізмом, неадекватною самооцінкою. На думку В.О. Соболева та О.Н. Ярмиш формування схильності до агресивної поведінки починається у підлітків у віці, коли особистість ще не ідентифікує, а імітує певні види агресивної поведінки.

5) Показники фізичного здоров'я агресивного правопорушника. Алкоголізм, наркоманія, психічні розлади, які обумовлюють інстинктивні форми поведінки. Зокрема, П.Б. Ганнушкін підкреслював наступні особливості епіліптоїдних психопатів: «Їх афективна установка завжди має дещо неприємний, забарвлений погано прихованою злістю відтінок, на загальному фоні якого, час від часу, інколи з незначного приводу розвиваються бурні прояви нестримного гніву, які ведуть до небезпечних насильницьких якостей. Вони є дуже егоїстичними, агресивними». Вказані аномалії сприяють формуванню криміногенних поглядів, орієнтацій, потреб, розвиваються такі риси характеру як агресивність (жорстокість, ворожість, запальність, дратівливість, негативізм), що унеможлиблює процес соціалізації особистості і може призвести до її десоціалізації, а отже і кримінальної агресії. На думку Л.М. Балабанової, для осіб з психічними аномаліями, агресивність характерна в силу їх підвищеної тривожності, підсвідомої невпевненості в своєму біологічному і соціальному статусі, постійного стану відчуття загрози.

б) Індивідуальні психологічні риси агресивного правопорушника. Незадоволені потреби особи в самовизначенні, самоствердженні, самоповазі є підґрунтям для формування таких індивідуально - особистісних рис як агресивність та її форм: жорстокість, ворожість, запальність, тривожність, негативізм тощо. Аналізуючи агресивну поведінку, деякі автори пов'язують її також із станом аномії, відчуженістю та побоюванням за власне існування:

«Ми вважаємо, - пишуть дослідники, - що вбивці та інші насильницькі злочинці - це особи з підвищеною тривожністю, якщо розуміти тривожність як почуття загрози своєму буттю і постійну готовність захищати його, тобто захисна агресивність може бути розшифрована як захист по змісту і агресивність по формі, але головне те, що цей захист від того, що піддає сумніву існування індивіда, загрожує йому».

З прагненням до виокремлення із натовпу, самоствердженням пов'язана така індивідуально - особистісна риса як негативізм. Агресивна форма якого притаманна геростратовим мотивам. «Мотиви, які називаються негативістськими, позбавлені усвідомленої раціональної основи, хоча витікають з індивідуальної потреби в самоактуалізації». В таких мотивах головне місце займає бажання людини самоствердитись. На думку Ю.М. Антоняна, людина намагається ствердити себе на трьох рівнях: соціальному, соціально - психологічному та індивідуальному (самоствердження). Ствердження особистості на соціальному рівні визначає прагнення досягти певного соціально - рольового становища, пов'язаного з трудовою, професійною або суспільною діяльністю. Ствердження на соціально - психологічному рівні означає прагнення до отримання визнання з боку особисто значимого близького оточення, частіше від усього на груповому рівні. Воно включає в себе ствердження в очах сім'ї або еталонної групи, з якою в цей момент може і не підтримувати необхідних контактів. В таких випадках злочин виступає як спосіб включення в цю групу, її визнання.

7) Ознаки пов'язані із вчиненням кримінального правопорушення. Дану ознаку в дослідженні особи агресора слід пов'язувати насамперед із особливою жорстокістю як способом вчинення злочину. М.І. Панов вважає, що спосіб скоєння дії (бездіяльності) завжди носить індивідуальний характер, тому що являється вираженням індивідуальних рис та якостей суб'єкта, який вчиняє діяння. Злочин, вчинений з особливою жорстокістю як

найбільш характеризує особу злочинця і його індивідуальні психологічні риси.

Отже, підсумовуючи вищенаведене, можна зробити висновок, що для особи агресивного злочинця можуть бути характерними такі риси:

- дефекти первинної соціалізації, і, як наслідок, десоціалізація особи;
- конформізм, ксенофобія, що обумовлені належністю до неформальних груп протиправної спрямованості;
- незадоволені соціальні потреби в самореалізації і самоствердженні, через що формується мотивація агресії через такі риси, як жорстокість, ворожість, запальність, дратівливість, злостивість, тривожність, негативізм тощо;
- алкоголізм, наркоманія, психічні розлади, які ускладнюють або унеможлиблюють процес соціалізації особи і призводять таким чином до її десоціалізації.

2.3 Комплексні елементи кримінологічної характеристики насильницько-егоїстичної (агресивної) злочинності

Комплексний елемент кримінологічної характеристики злочинності являє собою поєднання деяких ознак об'єктивного та суб'єктивного елементів і включає в себе механізм вчинення кримінального правопорушення, наслідки протиправної поведінки та обставини, що сприяють вчиненню конкретних кримінальних правопорушень.

Розглядаючи механізм вчинення кримінального правопорушення, слід зазначити, що науковці не мають єдиної думки щодо визначення цього поняття. Вперше його використав О.М. Васильєв, під механізмом злочину він розумів процес вчинення злочину, у тому числі його спосіб і всі дії злочинця, що супроводжуються утворенням слідів матеріальних і нематеріальних, що можуть бути використані для розкриття і розслідування злочину.

О.М. Кустов ж визначав це поняття як систему процесів взаємодії учасників злочину, як прямих, так і непрямих, між собою і з матеріальним середовищем, поєднаних із використанням відповідних знарядь, засобів та інших окремих елементів обстановки. Механізм злочину закономірно обумовлює виникнення криміналістично значимої інформації про злочин, його учасників та результати.

Також можна зазначити, що механізм вчинення кримінального правопорушення представляє собою сукупність фактів і елементів, що послідовно виступають один за одним. За таких умов розвиток причинних зв'язків взаємодіє з двома іншими компонентами будь-якої форми поведінки: а) особою кримінального правопорушника; б) зовнішнім соціальним середовищем, у якому перебуває суб'єкт.

Доцільним буде вказати, що особа насильницького злочинця є одним із головних елементів загального механізму насильницького злочину. Встановлення ролі особи та ступеня її впливу на загальну ситуацію злочину дозволяють виявити загальні закономірності вчинення насильницьких злочинів та виробити заходи їх попередження.

У той ж час необхідно розуміти, що особа кримінального правопорушника тісно пов'язана з навколишнім соціальним середовищем, яке може як підштовхувати суб'єкта до вчинення кримінального правопорушення, так і стримувати його від протиправних діянь. Критичною точкою мотивації протиправної поведінки є сприятлива для реалізації схильності до вчинення кримінального правопорушення конкретна життєва ситуація.

Механізм вчинення кримінального правопорушення, як правило, включає у себе три основні пункти: 1) мотивацію правопорушення; 2) планування злочинних дій; 3) скоєння правопорушення та настання суспільно небезпечних наслідків.

Під плануванням до вчинення кримінального правопорушення можна розуміти підготування засобів, знарядь, пошук співучасників, усунення перешкод, а також інше створення умов для вчинення кримінального правопорушення.

Розглядаючи питання планування злочинних дій, звернемо увагу на те, що більшість насильницько-егоїстичних кримінальних правопорушень, що вчиняються, через свою природу мають ситуативний, імпульсивний характер і не плануються заздалегідь. У тих випадках, коли особа готується до скоєння правопорушення планування у більшості випадків має простий, поверхневий характер.

Що стосовно наслідків протиправної поведінки, то слід зазначити, оскільки розглядаються кримінальні правопорушення, наслідком завжди буде наступ суспільно небезпечних наслідків.

Розглядаючи обставини, які сприяють скоєнню кримінальних правопорушень, слід зазначити, що їх можна розділити на:

- обставини, що пов'язані з особою, яка вчинила кримінальне правопорушення (несприятливі умови формування особистості)
- обставини, що існують незалежно від особи, яка вчинила злочин (недоліки в правовій системі держави, діяльності правоохоронних органів тощо).

Висновки за розділом 2

Отже, слід зазначити, що дослідження насильницько-егоїстичної (агресивної) злочинності як з теоретичного, так і з практичного боку є актуальним, це є необхідною складовою для розроблення механізмів боротьби з насильницько-егоїстичними кримінальними правопорушеннями. Детальне кримінологічне вивчення правопорушень цієї групи створює сприятливі умови для розуміння насильницько-егоїстичної (агресивної)

злочинності, мотивації суб'єкта цієї групи правопорушень і розробки системи заходів попередження, запобігання та розслідування насильницько-егоїстичних кримінальних правопорушень.

РОЗДІЛ 3

ОСОБЛИВОСТІ ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАСИЛЬНИЦЬКО-ЕГОЇСТИЧНОЇ (АГРЕСИВНОЇ) ЗЛОЧИННОСТІ

3.1 Система попередження насильницько-егоїстичної (агресивної) злочинності в Україні.

Попередження кримінальних правопорушень - це складна, багаторівнева система державних органів та громадських організацій, що здійснюють антикриміногенний вплив на об'єкти соціальної сфери з метою попередження порушень кримінально-правових норм та усунення (нейтралізації) факторів, що їх детермінують. Цю систему утворюють об'єкти, суб'єкти та заходи попереджувальної діяльності.

Під час розгляду цього питання необхідно зазначити, що узагальнені теоретичні праці про систему профілактики кримінальних правопорушень у кримінологічній літературі майже відсутні. Не є кращим стан справ і з правовим забезпеченням цієї діяльності. Для правильного визначення суб'єктів попереджувальної діяльності дослідник Ю.Д.Блувштейн запропонував виділити їх основні ознаки:

- прямою функцією є цілеспрямоване здійснення попередження злочинів;
- зв'язок з іншими елементами системи по «вертикалі» (субординація) та «горизонталі» (координація);
- здійснення своїх дій відповідно до команд керівних органів системи;
- здатність вибору варіантів поведінки, яка визначається конкретним станом об'єкта впливу та межами, що встановлюються системою.

Отже, органи, організації та особи, що не мають хоча б однієї з цих ознак, не можуть вважатися суб'єктами попередження кримінальних правопорушень. Різноманітність суб'єктів, які розрізняються за масштабами,

характером, методами і формами діяльності є однією з істотних особливостей профілактики. До її суб'єктів належать: відповідні державні органи та установи, громадські організації та формування, а також посадові особи і інші працівники, що є представниками цих установ, організацій, органів і формувань, а також окремі громадяни.

Також суб'єктів профілактики можна класифікувати таким чином:

- а) органи і організації, що керують, спрямовують та координують попереджувальну діяльність (органи державної влади і управління);
- б) органи та організації, що безпосередньо здійснюють профілактичні заходи (МВС, СБУ, прокуратура, суд, спеціально створені громадські формування)
- в) суб'єкти, у функції яких частково входить здійснення запобіжних заходів - заклади освіти, охорони здоров'я, адміністрації підприємств, установ, організацій тощо.

У процесі класифікації суб'єктів профілактики, необхідно враховувати, що, в першу чергу, всі вони є відмінними один від одного, хоча й функціонують у взаємозв'язку і мають своєрідну ієрархію; у другу чергу, кожен суб'єкт наділяється своїми власними повноваженнями (є носієм певних прав і обов'язків).

У кримінологічній науці також виділяють загальні суб'єкти попередження злочинності, для яких ця діяльність не є головною, а також спеціальні суб'єкти, для яких головною або однією з визначальних функцій є попередження злочинності. Остання група суб'єктів є найактивнішою у попередженні злочинності, через те, що перебуває на її, так би мовити, передньому краї та володіє спеціальними засобами і повноваженнями. Ними є органи внутрішніх справ, служба безпеки України, митна варта, податкова міліція, суди, прокуратура, громадські формування тощо.

Таким чином, можна зробити висновок, що системою профілактики кримінальних правопорушень є сукупність державних органів, громадських організацій та громадян, які цілеспрямовано здійснюють на різних рівнях і у

різних масштабах управління й планування попереджувальної діяльності, виконання профілактичних заходів та мають у зв'язку з цим певні права й обов'язки і несуть відповідальність за досягнення поставленої мети.

Окрім суб'єктів, система профілактики злочинності містить у собі також об'єкти запобіжного впливу. Наукова література визнає такими об'єктами: злочинність, її детермінанти, особа правопорушника та умови її формування, які необхідно корегувати.

У системі спеціальних суб'єктів профілактики головне місце займають органи внутрішніх справ, діяльність яких щодо попередження кримінальних правопорушень носить комплексний характер, що проявляється у таких ознаках:

- на відміну від інших суб'єктів профілактики органи внутрішніх справ впливають на вкрай широке коло об'єктів попереджувальної діяльності;
- органи внутрішніх справ активно взаємодіють з всіма іншими суб'єктами, шляхом надання їм всієї необхідної інформації щодо виявлених детермінантів кримінальних правопорушень, криміногенної обстановки та осіб, яким необхідний індивідуальний профілактичний вплив, а також практична та методична допомога в проведенні різних запобіжних заходів;
- органи внутрішніх справ не тільки самостійно виявляють і ліквідують детермінанти злочинності, але й в установленому законодавством порядку пред'являють іншим суб'єктам попередження злочинності вимоги щодо обов'язковості виконання функцій, що покладені на них в сфері укріплення правопорядку;
- органи внутрішніх справ також здійснюють попереджувальну діяльність на всіх рівнях, при цьому використовуючи велику кількість як гласних, так і оперативних методів та засобів. Також у їх структуру

входять деякі служби та підрозділи, головне або навіть єдине призначення яких полягає у реалізації профілактичних функцій.

3.2 Загальні, особливі (спеціальні) та індивідуальні запобіжні заходи попередження насильницько-егоїстичної (агресивної) злочинності.

Численність і різноманітність заходів загальної, особливої та індивідуальної профілактики злочинності виключають можливість їх повного перерахування, ми маємо можливість лише визначити їх класифікацію та встановити особливості кожного класу. Основними підставами такої класифікації є завдання, форми і методи профілактики, її суб'єкти та об'єкти та ступінь правового регулювання профілактичної діяльності. Необхідно зазначити, що у кримінологічній науці можна зустріти й інші підстави класифікації цих заходів.

Заходи загального попередження можна поділити поділяються:

- за суб'єктом - на загальні і спеціальні заходи. Загальні застосовуються тими суб'єктами, для яких не є основною функцією попереджувальна діяльність. Спеціальні ж заходи використовуються такими суб'єктами, для яких ця діяльність є однією з головних або єдиною;
- за об'єктом - на заходи попередження будь-яких кримінальних правопорушень; заходи попередження окремих видів кримінальних правопорушень (рецидивних, неповнолітніх, корисливих, насильницьких тощо); заходи попередження конкретних кримінальних правопорушень;
- за характером завдання заходи загального попередження поділяються на заходи, що спрямовуються на виявлення детермінант кримінальних правопорушень та на заходи, спрямовані на їх усунення (нейтралізацію);

- за організаційною формою їх можна поділити на заходи-дії і заходи-сигнали. Під заходами-сигналами розуміють інформацію про необхідність цілеспрямованого впливу на криміногенні фактори, що були виявлені (подання органів дізнання і попереднього слідства, прокуратури, окремі ухвали судів). Ці заходи у більшості випадків здійснюються спеціальними суб'єктами попереджувальної діяльності. Заходи-дії ж виконуються іншими суб'єктами, тобто вони безпосередньо працюють над ліквідацією виявлених детермінант кримінальних правопорушень. У свою чергу заходи-дії за своїм змістом розділяються на: економічні, організаційні, моральні, правові, технічні;
- за ступенем правового урегулювання заходи загального попередження поділяються на заходи правового і неправового характеру. Наприклад, заходи, які здійснюються у межах загального нагляду прокуратури або кримінально-процесуальної діяльності є правовими, а заходи у сфері господарської чи культурно-виховної діяльності - неправовими.

У криміналістичній літературі наводяться й інші класифікації. Кожна з них має свої плюси і мінуси, але, у поєднанні, вони дозволяють мати можливість краще уявляти загальну профілактику кримінальних правопорушень.

Розглядаючи заходи індивідуальної профілактики слід зазначити, що вони завжди спрямовані на конкретну особу, члена суспільства чи якусь групу осіб, отже включають у себе відповідну роботу з особами, тому слід зазначити, що вони мають підкорюватися всім основним закономірностям, що є властивими для міжособистісних стосунків. Виходячи з цього, до заходів індивідуальної профілактики кримінальних правопорушень надаються деякі вимоги: вони обов'язково мають бути обґрунтованими та позбавленими будь-яких проявів формалізму. Також вони мають бути послідовними, безперервними, а також будуватися на прогнозуванні

поведінки особи, яку було профілактовано з обов'язковим урахуванням її індивідуальних особливостей.

Залежно від завдань, що на них покладаються заходи індивідуальної профілактики, на вирішення яких вони спрямовуються, поділяються на три групи: інформаційні заходи, заходи впливу та заходи контролю. Наприклад, до інформаційних належать такі заходи, які спрямовані на виявлення осіб, що потребують профілактичного впливу, а також на збір про них необхідних відомостей для правильного побудування роботи з ними.

Розглядаючи заходи впливу зазначимо, що вони становлять основу індивідуальної профілактики. Саме вони повинні забезпечити виправлення недоліків соціалізації особи і таким чином попередити її від вчинення кримінального правопорушення. Заходи ж контролю спрямовуються на перевірку ефективності використання заходів впливу і, в залежності від цього, вони або визнаються достатніми, або застосовуються заходи додаткової профілактики.

Також заходи індивідуальної профілактики можна розділити на такі види: заходи переконання, допомоги і примусу.

Як було зазначено вище, індивідуальна профілактика спрямована не лише на окрему особу, що може вчинити кримінальне правопорушення, але й на її мікросередовище. Вирішити це завдання можна різними засобами. Наприклад, це можуть бути заходи, які спрямовані на зміну характеру впливу мікросередовища на особу або на радикальну зміну цього середовища (наприклад, переведення особи у здоровий колектив). Залежить вибір заходів від ступеня антисоціальності цього мікросередовища, можливостей його зміни у бажаному напрямку, а також інтенсивності негативного впливу на особу та інших обставин. Але необхідно зазначити, що у будь-якому разі ефективність індивідуальної профілактики залежить в першу чергу від своєчасності застосування цих превентивних заходів на максимально ранніх

стадіях соціальних проблем особи, коли ця особа ще тільки починає вчиняти аморальні поступки та правопорушення, які не носять злочинного характеру.

Тому не є випадковим те, що у кримінологічній науці так звану ранню профілактику кримінальних правопорушень виділяють як окремий підвид. За розумінням А.Й.Міллера, під нею необхідно розуміти спеціальну діяльність, що направлена на перевиховання і виправлення особи, поведінка якої відхиляється від правових та моральних норм, але ще не стала злочинною; вона передбачає як і корекцію відносно слабких деформацій особи, так і нейтралізацію діючих на неї криміногенних факторів мікросередовища, з ціллю усунення самої можливості вчинення даною особою кримінального правопорушення.

Наведене вище свідчить, що з цих трьох видів антисуспільної поведінки, а саме аморальної, протиправної і злочинної, об'єктами ранньої профілактики можуть виступати тільки перші два види, тобто незлочинні форми антисоціальної поведінки. Отже, за своїм змістом рання профілактика злочинності є проміжною ланкою між масовими загальновиховними заходами, що адресуються всім громадянам (у особливості, неповнолітнім), і кримінально-правовими, які застосовуються вже до тих, хто вчинив кримінальне правопорушення.

Звичайно, що будь-яка діяльність, профілактична у тому числі, має свої особливі форми і методи здійснення. Профілактика кримінальних правопорушень проводиться із застосуванням заходів примусу та переконання стосовно осіб, що порушують правила поведінки і норми права, встановлені у суспільстві. Тому тут будуть використовуватися обидва методи: і переконання, і примусу. Якщо перший за своєю природою є більш м'яким, гуманним, оскільки він спрямований на переконання людини в тому, що протиправні вчинки не є вигідними, то метод примусу пов'язаний з прямим застосуванням тих чи інших заходів примусу до осіб, які можуть

допустити скоєння правопорушення. Безумовно, вказані вище методи необхідно застосовувати з урахуванням криміногенних властивостей особи.

Розглядаючи попереджувальну діяльність, зауважимо, що під її формами дослідники розуміють науково обґрунтовану система найбільш доцільних засобів вирішення завдань профілактики кримінальних правопорушень. Серед суб'єктів цієї діяльності особливе місце посідають органи державної влади на усіх рівнях та їх виконавчі структури, які, у відповідності до Конституції України, покликані забезпечити «дотримання законів, охорону державного і громадського порядку, прав і законних інтересів громадян». Враховуючи вищенаведене, попереджувальну діяльність вони здійснюють через такі завдання:

- розроблення системи заходів, які спрямовуються на боротьбу зі злочинністю у суспільстві (соціальних, економічних, правових тощо);
- здійснення керівництво суб'єктами профілактичної діяльності у межах своїх повноважень та на підвідомчій їм території;
- координування під час виконання комплексних мір боротьби зі злочинністю діяльності державних і громадських органів;
- розроблення разом з різними громадськими формуваннями і затвердження комплексних планів профілактики кримінальних правопорушень;
- заслуховування керівників громадських формувань та правоохоронних органів з питань укріплення законності і правопорядку;
- приймання рішень про створення нових суб'єктів профілактики;
- безпосередньо проводять профілактичну роботу через свої постійні комісії, використовуючи при цьому як метод примусу, так і метод переконання.

Одним з важливих чинників успіху попереджування злочинності є активна участь в ній різних трудових колективів, громадських організацій, і

безпосередньо громадян. Це є однією з важливіших заборук побудови правової держави, розвитку демократії та створення високорозвиненого громадянського суспільства. Діяльність названих вище суб'єктів з попередження злочинності здійснюється у таких формах:

- шляхом обговорення проблемних питань профілактики кримінальних правопорушень у трудових колективах; участь у поточному і перспективному плануванні попереджувальної діяльності з закріпленням завдань такої діяльності у колективних договорах; взаємодія з правоохоронними органами, яка передбачена у нормативних і методичних документах;
- через застосування заходів громадського впливу на осіб з потенційно асоціальною спрямованістю, для недопущення їх подальшої деградації і забезпечення корекції поведінки;
- шляхом групових та індивідуальних бесід, обговорення поведінки осіб на зборах трудового колективу, призначення кураторів, наставників і таке інше;
- через запровадження механізму громадського контролю за дотриманням правових норм у побутовій сфері, сфері довкілля, боротьби з пияцтвом, наркоманією тощо;
- шляхом проведення рейдів та патрулювання у громадських місцях з метою укріплення правопорядку.

Організаційні форми участі громадськості у попередженні кримінальних правопорушень були вироблені практикою. До них можна віднести громадські пункти охорони порядку, ради профілактики в трудових колективах, добровільних народних дружинах (ДНД) та інші. Крім громадських формувань, у попереджувальній діяльності беруть участь окремі громадяни, формами роботи яких можна назвати:

- захист дітей від негативного впливу;

- створення для неповнолітніх прийнятних умов для життя і виховання;
- міри, направлені на запобігання пияцтву і наркоманії у побуті;
- повідомлення правоохоронних органів про підготовлювані чи скоєні правопорушення;
- шляхом застосування заходів необхідної оборони;
- шляхом шефства, наставництва над особами, які стоять на профілактичному обліку.

Зазначимо, що профілактична діяльність громадськості постійно модернізується, і тому потребує відповідного методичного та інформаційно-аналітичного забезпечення та підтримки, яка покладається на правоохоронні органи. Як відомо, саме правоохоронним органам належить головна роль у попередженні злочинності як спеціальним суб'єктам профілактики. В залежності від завдань, які було поставлено перед різними правоохоронним органами, теорією і практикою було вироблено відповідні форми їх запобіжної діяльності.

Отже, профілактичну діяльність органи внутрішніх справ проводять шляхом:

- реєстрації та своєчасного розкриття кримінальних правопорушень;
- профілактичного облік осіб, які є схильними до правопорушень, та індивідуальних розмов з такими особами;
- через вжиття примусових заходів до таких осіб, які вчинили різні правопорушення;
- шляхом проведення різних рейдів, операцій, які мають своєю метою затримання правопорушників, а також виявлення криміногенних факторів та їх усунення;
- шляхом розробки на території, що обслуговується, комплексних планів попередження кримінальних правопорушень;

- органи внутрішніх справ інформують державні органи про стан злочинності, її детермінанти та тенденції;
- координування діяльності і надання у попередженні кримінальних та інших правопорушень методичної допомоги громадським формуванням;
- шляхом здійснення правової пропаганди серед населення.

Викладені вище положення є засадничими для запобігання будь-яким кримінальним правопорушенням. Знання основних напрямків, форм і методів профілактичної діяльності дасть змогу правильно організувати боротьбу з різними видами злочинності, кожен з яких, безперечно, має свою специфіку.

Висновки за розділом 3.

Дослідивши вищенаведене, можна зробити висновок, що наведені методи боротьби з злочинністю є ефективними для будь-яких видів кримінальних правопорушень, у тому числі насильницько-егоїстичних. Для виокремлення системи запобігання саме насильницько-егоїстичній (агресивній) злочинності потрібна велика кількість як наукових досліджень, так і практичних надбань у сфері попередження, запобігання та розслідування насильницько-егоїстичних кримінальних правопорушень.

ВИСНОВКИ

Підсумком проведеного дослідження є такі висновки:

1. Через недостатню вивченість питання насильницько-егоїстичної (агресивної) злочинності є проблемним питанням те, що розроблення системи заходів попередження, запобігання та розслідування насильницько-егоїстичних кримінальних правопорушень є вкрай складним. Для створення ефективних механізмів боротьби з насильницько-егоїстичною злочинністю є необхідним поглиблене дослідження цього виду злочинності з метою встановлення поняття насильницько-егоїстичної злочинності, визначення її ролі в системі злочинності, встановлення особливих елементів складу насильницько-егоїстичних кримінальних правопорушень та визначення особи насильницько-егоїстичного злочинця.

Під час дослідження було запропоновано визначення насильницько-егоїстичної злочинності, за яким насильницько-егоїстична (агресивна) злочинність є комплексною групою кримінальних правопорушень, які вчинюються суб'єктами кримінальних правопорушень з метою заподіяння фізичної, моральної та/або матеріальної шкоди іншим особам чи живим істотам, що може поєднуватися з задоволенням своїх потреб.

Також було встановлено, які кримінальні правопорушення можна віднести до насильницько-егоїстичних (агресивних). Так, ними можуть бути умисне вбивство, умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини, доведення до самогубства, умисне тяжке тілесне ушкодження, умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження, умисне тяжке тілесне ушкодження, заподіяне у стані сильного душевного хвилювання, умисне легке тілесне ушкодження, побої і мордування, домашнє насильство, катування, погроза вбивством, зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби, зараження венеричною хворобою, залишення в

небезпеці, ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, ненадання допомоги хворому медичним працівником, незаконне позбавлення волі або викрадення людини, зґвалтування, сексуальне насильство, жорстоке поводження з тваринами. Також слід звернути увагу, що ознакою, за якою ці кримінальні правопорушення можна віднести до насильницько-егоїстичних (агресивних), є мотив, а саме мета заподіяння фізичної, моральної та/або матеріальної шкоди іншим особам чи живим істотам.

2. Суб'єктом насильницько-егоїстичної (агресивної) злочинності є фізична осудна особа, яка вчинила насильницько-егоїстичне (агресивне) кримінальне правопорушення у віці, з якого відповідно до Кримінального кодексу України може наставати кримінальна відповідальність, з метою заподіяння фізичної, моральної та/або матеріальної шкоди іншим особам чи живим істотам, що може поєднуватися з задоволенням своїх потреб.

3. До проблемних питань протидії насильницько-егоїстичним (агресивним) кримінальним правопорушенням відносяться:

- відсутність чіткого визначення поняття насильницько-егоїстичної злочинності;
- відсутність чіткого встановлення кримінальних правопорушень, що відносяться до насильницько-егоїстичних (агресивних);
- через соціальну та економічну нестабільність є складним використання необхідних заходів боротьби з злочинністю в цілому та з насильницько-егоїстичною (агресивною) злочинністю зокрема;
- недостатня увага до кримінальних правопорушень, що вчиняються на ґрунті сімейних і побутових конфліктів;
- недостатня увага до рецидивних злочинів як до одних з найбільш суспільно небезпечних;
- поширення професійними злочинцями кримінальних традицій, особливо серед молоді; «романтизація» злочинності.

4. Протидія насильницько-егоїстичній (агресивній) злочинності може проводитися шляхом:

- реєстрації та своєчасного розкриття кримінальних правопорушень;
- профілактичного обліку осіб, які є схильними до правопорушень, та індивідуальних розмов з такими особами;
- через вжиття примусових заходів до таких осіб, які вчинили різні правопорушення;
- шляхом проведення різних рейдів, операцій, які мають своєю метою затримання правопорушників, а також виявлення криміногенних факторів та їх усунення;
- шляхом розробки на території, що обслуговується, комплексних планів попередження кримінальних правопорушень;
- органи внутрішніх справ інформують державні органи про стан злочинності, її детермінанти та тенденції;
- координування діяльності і надання у попередженні кримінальних та інших правопорушень методичної допомоги громадським формуванням;
- шляхом здійснення правової пропаганди серед населення;
- шляхом захисту дітей від негативного впливу;
- створення для неповнолітніх прийнятних умов для життя і виховання;
- шляхом застосування мір, що направлені на запобігання пияцтву і наркоманії у побуті;
- шляхом повідомлення правоохоронних органів про підготовлювані чи скоєні правопорушення;
- шляхом застосування заходів необхідної оборони;
- шляхом шефства, наставництва над особами, які стоять на профілактичному обліку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 27.10.2020).
2. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика. Київ : Видавничий дім «Ін Юре». Кн. 1 : Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. 424 с.
3. Преступность и её предупреждение /под ред. М.Д. Шаргородского и Н.П. Кана. Ленинград: Лениздат, 1966. 239 с.
4. Советская криминология: учеб. для юрид. фак. и ин-тов / отв. ред. А.А. Герцензон. Москва : Юридическая литература, 1966. 319 с.
5. Герцензон А.А. Криминология: учеб. для юрид. фак. и ин-тов. 2-е изд., испр. и доп. Москва : Юридическая литература, 1968. 471 с.
6. Кузнецова Н.Ф. Преступление и преступность. Москва : Издательство Московского университета, 1969. 232 с.
7. Криминология: приглашение к дискуссии: монография / А.В. Баляба и др. Луганск: РИО ЛИВД, 2000. 318 с.
8. Кудрявцев В.Н. Курс советской криминологии: Предмет. Методология. Преступность и её причины. Преступник. Москва : Юридическая литература, 1985. 416 с.
9. Криминологія: навч. посіб. / за ред. Ю. Ф. Іванова та О. М. Джужі. Київ : Юрінком Інтер, 2002. 292 с.
10. Бузало П. М., Денисов С. Ф., Кириченко О. В. Криминологія: навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 192 с.
11. Криминологія: Загальна та Особлива частини: підручник / за заг. ред. В.В. Голіни. Харків : Право, 2009. 288 с.
12. Криминология : учебник / под ред. В.Н. Кудрявцева, В.Е. Эминова. Москва : Юристъ, 1997. 512 с.

13. Курило В.І. Кримінологія: Загальна частина: навч. посіб. Київ : Кондор, 2006. 192 с.
14. Кримінологія: учебник для вузов / под ред. В.Д. Малкова. Москва : ЗАО «Юстицинформ», 2006. 528 с.
15. Бандурка А.М. Преступность в Украине: причины и противодействие: монография. Харьков: Основа, 2003. 368 с.
16. Зелинский А.Ф. Кримінологія: курс лекцій. Харьков: Прапор, 1996. 260 с.
17. Преступность и кримінологические основы уголовного юстиции: монография / под ред. В.Н. Дремина. Одесса: Феникс, 2007. 280 с.
18. Шестаков Д.А. От понятия преступности к кримінологии закона. *Общественные науки и современность*. 2008. № 6. С. 131-142.
19. Куц В. Поняття злочинності. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 2. Ч. 2. С. 34-39. URL: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/chasopys/ua/pdf/10-2016/02/kuts.pdf> (дата звернення: 15.10.2020).
20. Насилие и его влияние на здоровье. Доклад о ситуации в мире / под ред. Этьенна Г. Круга и др. / пер. с англ. Л. В. Дубровиной. Москва : Издательство «Весь Мир», 2003. 376 с.
21. Григор'єва О. В. Кримінальна агресія: агресія та агресивність. *Юридична наука*. 2014. № 8. С. 123-130. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jnn_2014_8_16 (дата звернення: 17.10.2020).
22. Шакун В. І. Суспільство і злочинність. Київ : Атіка, 2003. 784 с.
23. Джужа О. М. Кримінологія : навч. посібник. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 292 с.
24. Орлов Ю. Ю. Форми запобігання злочинності. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. 2008. № 3. С. 3-12.
25. Голіна В. В. Запобігання злочинності в Україні: навч. посіб. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2007. 107 с.

26. Дурдинець В. В. Профілактика злочинної поведінки серед неповнолітніх: кримінологічні засади. *Проблеми попередження злочинності в сучасних умовах*: матеріали Третьої студентської кримінологічної конф. (Харків, 25 листоп. 2003 р.). Харків: Нац. юрид. акад. України, 2004. С. 18-26.

27. Бандурка О. М. Протидія злочинності та профілактика злочинів. Харків: ХНУВС, 2011. 308 с.

28. Кримінологія : учебник / под. общ. ред. А. И. Долговой. Москва : Инфра-М- Норма, 1997. 784 с.

29. Джужа А. О. Рання профілактика девіантної поведінки неповнолітніх. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2011. № 7. С. 333-336.

30. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : Закон України від 22 лист. 2018 р. № 2617-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19#n54> (дата звернення: 12.10.2020).

31. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення : звітність за січень-жовтень 2020 року. URL: <https://data.gov.ua/dataset/5c94bc78-02bb-4904-9f4a-b14bb684d0f6/resource/880113a2-dd4a-436f-b416-34a2a607f677> (дата звернення: 25.10.2020).

32. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення в Донецькій області : звітність за листопад 2020 року. URL: <https://data.gov.ua/dataset/4d8e1ba8-f036-4fbd-827c-fc3282fd0258> (дата звернення: 25.10.2020).

33. Кримінологічна віктимологія: навч. посібник / за заг. ред. О.М. Джужі. Київ : Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2006. 416 с.

34. Науково-практичний коментар до статті 2 Кримінального кодексу України. *LigaZakon* : веб-сайт. URL:

<https://ips.ligazakon.net/document/KK004502> (дата звернення: 13.10.2020).

35. Сосніна О. В. Кримінологія - курс лекцій. *GoogleSites* : веб-сайт.
URL:
<https://sites.google.com/site/yurydychna-osvita/kryminologiya/kryminologiya-1>
(дата звернення: 20.10.2020).
36. Волощук О. Т. Злочин агресії в міжнародному праві: проблеми процесу розробки та прийняття уніфікованого визначення. *Часопис Київського університету права*. 2017. № 3. С. 271-276. URL:
http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2017_3_61 (дата звернення: 18.10.2020).
37. Михайлов В. О. Агресивна поведінка та злочинність, її види і тенденції на сучасному етапі. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право : збірник наукових праць*. 2015. № 3/4 (27/28). С. 138-143. URL:
<https://ela.kpi.ua/handle/123456789/22724> (дата звернення: 17.10.2020).
38. Градецька Н. Вплив мікросередовища у детермінації злочинної поведінки неповнолітніх. *Вісник Нац. акад. прокуратури України*. 2019. № 4. С. 7-20. URL:
[http://www.visnyknapu.gov.ua/files/issues-2019/PDF/04-2019/visnyk_NAPU_4_2019_UA_\(7-20\).pdf](http://www.visnyknapu.gov.ua/files/issues-2019/PDF/04-2019/visnyk_NAPU_4_2019_UA_(7-20).pdf) (дата звернення: 21.10.2020).
39. Богатирьов А. І. Вчення про злочинність та її ознаки. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. Вип. 1. С. 72-75. URL:
http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvu_2016_1_19 (дата звернення: 20.10.2020).
40. Головкін Б. М. Корислива насильницька злочинність в Україні: феномен, детермінація, запобігання : монографія. Харків : Право, 2011. 440 с.
41. Злочинність як суспільна проблема та шляхи її вирішення в Україні : матеріали Всеукр. студ. наук. конф., м. Харків, 4 листоп. 2016 р. : у 2 т. / за ред. А. П. Гетьмана, Б. М. Головкіна. Харків : Право, 2016. Т. 1. 166 с.
42. Івлєв М. М. Розвиток правової думки щодо поняття і форм насильства в кримінально-правовій доктрині. *Форум права*. 2014. № 2. С. 160-166. URL:
http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2014_2_29 (дата звернення: 18.10.2020).

43. Фіалка М. І. До проблеми визначення змісту терміна «кримінологічна характеристика злочинності». *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2015. № 1. С. 237-246. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkawk_2015_1_21 (дата звернення: 15.10.2020).

44. Ігнатов О. М. Насильство як спосіб вчинення злочину: поняття та сутність. *Форум права*. 2010. № 3. С. 144-151. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2010_3_21 (дата звернення: 13.10.2020).

45. Новікова К. М. Психологічні особливості злочинця з насильницькою спрямованістю. *Юридична психологія*. 2015. № 1. С. 198-206. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/923/2/22.pdf> (дата звернення: 14.10.2020).

46. Біленко П. С. Домашнє насильство як прояв кримінального насильства. *Правовий часопис Донбасу*. 2019. № 3. С. 95-102. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pppd_2019_3_14 (дата звернення: 17.10.2020).

47. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за заг. ред. О.М. Джужі, А.В. Савченка, В.В. Чернея. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.

48. Кримінологія. Академічний курс / Кол. авторів; за заг. ред. О.М. Литвинова. К.: Видавничий дім «Кондор», 2018. 538 с.

49. Юридична енциклопедія: В 6 т. / ред. кол. ЮС. Шемшученко та ін. Київ : «Укр. енцикл.». Т. 5: П-С. 2003. 736 с.

50. Таций В.Я. Объект и предмет преступления в советском уголовном праве. Харьков : Вища школа, 1988. 198 с.

51. Курс уголовного права. Общая часть. Т 1. Учение о преступлении / Г.Н. Борзенков, В.С. Комиссаров, Н.Е. Крынова и др. ; под ред. Н.Ф. Кузнецовой и И.М. Тяжковой. Москва : Изд-во ЗЕРЦАЛО, 1999. 512 с.

52. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / Ю.В. Александров, В.І. Антипов та ін. ; відп. ред. Я.Ю. Кондратьєв. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2002. 408 с.

53. Коржанський М.Й. Уголовне право України. Частина загальна : курс лекцій. Київ : Наукова думка, 1996. 336 с

54. Иванова В.В. Преступное насилие : учебное пособие. Москва : Книжный мир, 2002. 95 с.

55. Вознюк А.А. Кримінально-правові ознаки організованих груп і злочинних організацій : монографія. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. 192с.

56. Кузнецов В.В., Савченко А.В. Теорія кваліфікації злочинів: підручник. / за заг. ред. Є.М. Моїсєєва, О.М. Джузи. 2-ге вид., переробл. Київ : КНТ, 2007. 300 с.

57. Стратегія розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року, затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15.11.2017 № 1023-р.

58. Голіна В.В. Запобігання злочинності (теорія і практика): навч. посіб. Харків : Нац. юрид. акад. України, 2011. 120с.

59. Кримінологія: підручник / А.М. Бабенко, О.Ю. Бусол, О.М. Костенко та ін.; за заг. ред. Ю.В. Нікітіна, С.Ф. Денисова, Є.Л. Стрельцова. 2-ге вид., перероб. та допов. Харків : Право, 2018. 416 с.

60. Панкратов В.В. Методология и методика криминологических исследований: монография. М., 1972. 320 с.

61. Кримінологічна діяльність суб'єктів кримінального судочинства : монографія / В.Л. Давиденко, О.О. Титаренко, М.Л. Давиденко, О.М. Литвинов; за заг. ред. Л.М. Давиденка. Харків : Тимченко, 2011. 214 с.

62. Сметаніна Н.В. Наукові підходи до теорії злочинності в сучасній українській кримінології : монографія. Харків: Право, 2016. 192 с.

63. Леоненко Т.Є. Злочинність і релігія: кримінологічне дослідження : монографія / Т.Є. Леоненко. Запоріжжя : Кругозір, 2015. 699с.
64. Кулик О.Г. Злочинність в Україні на початку ХХІ століття : монографія / О.Г. Кулик. Київ : Юрінком Інтер, 2013. 272 с.
65. Андрушко А.В. Геронтологічна злочинність: кримінологічна характеристика, детермінація та запобігання : монографія / А. В. Андрушко ; за ред. д-ра юрид. наук, проф. В. М. Поповича. Ужгород : Ліра, 2011. 247 с.
66. Йосипів А.О. Детермінанти насильницької злочинності та протидія їй органами внутрішніх справ: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2011. 276 с.
67. Українська кримінологічна енциклопедія / за заг. ред. В.В. Чернея, В.В. Сокурєнка; упоряд. О.М. Джу́жа, О.М. Литвинов. Харків-Київ: ХНУВС; НАВС; Кримінол. асоц. України, 2017. 804 с.
68. Денисов С.Ф. Детермінанти злочинності і моделі кримінологічної превенції злочинів молоді : монографія / С. Ф. Денисов ; Класич. приват. ун т. Запоріжжя : Вид-во КПУ, 2010. 396 с.
69. Кудрявцев В.Н. Генезис преступления. Опыт криминологического моделирования : учебное пособие. Москва : Издат. дом «Форум», ИНФРА, 1998. 215 с.
70. Борисов В., Пашенко О. До питання про сутність кримінально-правової характеристики злочинів. Вісник академії правових наук України. 2005. № 3 (42). С. 180-190.
71. Кримінологія. навчально-методичний посібник / В.М. Др'омін, Ж.В. Мандриченко, Т.В. Мельничук, Ю.О. Стрелковська, А.І. Марчук, А.М. Ізовіта, С.А. Ілько, Н.О. Федчун, В.Я. Цитряк. Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2015. 144 с.
72. Шалгунова С. А. Особа насильницького злочинця : вітчизняний та зарубіжний досвід вивчення: монографія. Дніпро : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Ліра-ЛТД, 2011. 472 с.

73. Кримінологія: підручник / заг. ред. І.Г. Богатирьова, В.В. Топчія. Київ: ВД Дакор, 2018. 352 с.

74. Указ Президента України «Про заходи щодо забезпечення особистої безпеки громадян та протидії злочинності» від 19.07.2005 № 1119/2005.

75. Березняк В.С., Вербенський М.Г. Правове регулювання взаємодії МВС України та правоохоронних органів зарубіжних країн у сфері протидії злочинності : Практичний посібник. Дніпро : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2009. 89 с.

76. Організація та здійснення працівниками органів внутрішніх справ індивідуально-профілактичної роботи з раніше судимими особами: методичні рекомендації / В.С. Березняк, Д.О. Погорілий, Д.С. Третьяков. Дніпро : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2011. 48 с.

77. Кумуржи Є.І. Домашнє насильство як один із видів насильницько-егоїстичної злочинності. *Сучасний розвиток державотворення та правотворення в Україні: Проблеми теорії та практики* : збірник матеріалів ІХ Міжнародної науково-практичної конференції, м. Маріуполь, 19 травня 2020 року. Маріуполь, 2020. С. 61-64.